

# FÖRSTUDIE TILL METODUTVECKLING FÖR IDENTIFIERING OCH BEHANDLING AV UNGA BRANDANLÄGGARE

Lennart Strandberg  
Kreafor AB

Rapport nr 205-071

## Abstract

This pilot study consists of a mapping and description of treatment efforts directed towards juvenile (13 – 18 years of age) firesetters. It aims to produce a base of knowledge and experience and thus, in a planned main project, it shall be possible to work out and test methods for effective treatment of juvenile firesetters.

The project has been carried out starting from two previous studies by this author. The first one gave a presentation of the background and profiles of juvenile firesetters in relation to other problem youth. The profile of juvenile firesetters shows i. a. a lack of ability to social acceptable communication. The second study presented the usage of NeuroLingvistic Programming (NLP) as a treatment method on a limited number of juvenile firesetters. The result was positive. Both these projects were carried through with teenage inmates at special approved homes under the government of the National Board of Institutional Care (SiS).

Litterature search and web search has given that most intervention efforts seem to exist in the US. To some extent activities have also been found in Canada, UK and Australia. In Sweden there are some locally developed operations. There might be activities elsewhere not documented in the international research litterature.

The material thus collected has been thought to make up for a natural dividing into two overarching ways of application: Educational methods and psychosocial interventions. Education in this form has shown to be adapted from the existing concept "fire safety education in schools" (FSE), most prevalent in the US. Concerning adolescent firesetters, FSE is used individually as well as in groups. Practical use of psychosocial interventions is more seldom described. However there are evaluations made of certain methods, primarily cognitive behaviour therapy, in controlled environments. Furthermore certain single techniques (specially designed or common for several categories of problems) are recorded. Some of them have been evaluated, others merely recommended for use.

The study states that there are certain similarities between NLP and some of the above mentioned methods and techniques. NLP is thought to make up for a considerable part of the basis for the development of methods in the mentioned future main study. In this connection some combinations can be tested.

The NLP methodology consists of a number of internally connected techniques constructed after studying behaviours of individuals who have proven to be successful in the field of communication. Besides being excellent communicators themselves they have also shown to be able to help others communicate in a better way.

With the intent to create an instant image of knowledge of the current situation, a limited number of representatives of what has been mentioned as the target groups of this study has been interviewed by telephone. The target groups consist of the police force, the fire service, schools, social security service, mental health care for children & youth and volunteer organizations. A major finding was that few had observed the problem and therefore not become engaged. Treatment methods were not well known, except for those fire departments that had arranged their own concepts. A mixture of attitudes came forward but many still thought that support was urgent and should be applied to protect society as well as help the firesetters.

A case concerning successful NLP treatment for a 16 year old firesetter is presented in the study.

The question is raised concerning comparison between juvenile firesetting and sex offences by juveniles. However no answers are given.

To sum up, the study renders an image that there exist certain educational methods and psychosocial interventions but they are seldom evaluated deeply or comprehensively. Some experiences are still obtained that can be used to start a project for development and trials in controlled forms. There are findings that can lead to the ambition of creating an effective concept treating juvenile firesetters.

**Key words:**

Brandforsk Arson Research Program, Pilot Study, Methodology of Treatment, Educational Methods, Psychosocial Interventions, NeuroLingvistic Programming (NLP).

# Sammanfattning

Föreliggande förstudie utgör en kartläggning och beskrivning av behandlingsinsatser riktade mot unga (13 – 18 år) brandanläggare. Syftet är att skapa en kunskap och erfarenhetsbas för att i ett kommande huvudprojekt utarbeta och pröva metoder för effektiv behandling av gruppen unga brandanläggare.

Arbetet har utförts med utgångspunkt i två egna tidigare studier där den första presenterade unga brandanläggares bakgrund och profiler relaterat till andra problemområden. I brandanläggarpromilen ingick bl.a. en bristande förmåga till socialt acceptabel kommunikation. I den andra studien användes behandlingsmetodiken NeuroLingvistisk Programmering (NLP) på ett mindre antal unga brandanläggare och resultatet gav ett positivt utfall. Båda projekten genomfördes med ungdomar placerade vid något av de särskilda behandlingshem som står under Statens institutionsstyrelsens ledning.

Vid litteraturgenomgång och webbsökning av information har det framkommit att den mesta insatsverksamheten för närvarande sker i USA. I viss utsträckning har aktiviteter återfunnits även i Kanada, Storbritannien och Australien. I Sverige förekommer några lokala egenutvecklade verksamheter. Detta innebär inte att det inte finns något på andra håll, men det är i så fall inte dokumenterat i den internationella forskningslitteraturen.

Det som återfunnits kan delas upp i två övergripande angreppssätt: Utbildande metoder och psykosociala interventioner. Utbildning har visat sig främst innebära en anpassning av gängse brandskyddsinformation för skolan. Denna benämns Fire Safety Education i USA och anpassningen sker där såväl individuellt som i grupp. Mer sparsamt beskrivs praktisk användning av psykosociala interventioner. Däremot finns det forskning som utvärderar vissa metoder, främst kognitiv beteendeterapi eller med sådana inslag. Det redovisas också några enskilda tekniker. De har i litteraturen till viss del utvärderats eller enbart beskrivits som användbara.

Studien konstaterar att det finns likheter mellan NLP och dessa metoder/tekniker. Det är tänkt att NLP skall utgöra en stor del av metodutvecklingsunderlaget i en huvudstudie. Kombinationer kan därmed testas.

NLP-metodiken består av ett antal sammanhörande tekniker konstruerade efter studium av beteenden hos personer som visat sig framgångsrika på kommunikationsområdet; själva och att ha hjälpt andra till bättre kommunikation.

I avsikt att skapa en ögonblicksbild av kunskap intervjuades ett antal företrädare för vad som angivits som studiens målgrupper i kortare telefonsamtal. Målgrupperna innefattar polis, räddningstjänst, skola, socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri samt frivilligorganisationer. Här framkom att kunskapen är förhållandevis liten utanför polis och räddningstjänst. Man har inte i större grad uppmärksammat och därmed inte heller engagerat sig i problemet. Behandlingsmetoder är inte välkända, utom vid de räddningstjänster där man har egna aktiviteter. Det visades en blandad attityd, men flera hade inställningen att stödaktiviteter borde förekomma för såväl skydd som ungdomarnas bästa.

Studien redovisar arbete med ett pågående fall, där mottagligheten för NLP var lika stor som i en av de tidigare studierna.

Frågan väcks om problematik där ungdomar som utfört sexuella övergrepp respektive anlagt bränder kan uppvisa kopplingar. Några fördjupningar har emellertid ännu inte gjorts.

Sammanfattningsvis ger studien en bild av att det finns vissa utbildande och behandlande metoder men att de sällan är utvärderade på ett djupare eller mer omfattande sätt. Den ger med detta ändå vissa erfarenheter som kan användas för att påbörja utveckling och försök under kontrollerade former. Det framkommer rön som kan leda till ambitionen att skapa ett effektivt koncept.

**Nyckelord:**

Brandforsks särskilda satsning inom Anlagd brand, förstudie, behandlingsmetodik, utbildande metoder, psykosociala interventioner, NeuroLingvistisk Programmering (NLP).

# Innehållsförteckning

Sid.

<b>Förord</b> .....	<b>8</b>
<b>1. Inledning</b> .....	<b>9</b>
1.1. Bakgrund.....	9
1.2. Problematik för utveckling av behandlingsmetoder.....	9
1.3. Ett historiskt perspektiv på grunden för behandling.....	10
<b>2. Presentation av studien</b> .....	<b>11</b>
2.1. Syfte.....	11
2.2. Struktur för innehållet.....	11
2.3. Egna föregående arbeten.....	12
<b>3. Typologi</b> .....	<b>13</b>
3.1. Typindelning.....	13
3.2. Relevans för aktuellt arbete.....	15
3.3. Klassificering.....	16
3.4. En jämförande undersökning.....	16
<b>4. Angreppssätt och metoder</b> .....	<b>18</b>
4.1. Utbildande metoder.....	18
4.2. Psykosociala interventioner.....	18
4.2.1. Terapier.....	18
4.2.2. Tekniker och skyddsåtgärder.....	19
4.2.3. Användare.....	20
<b>5. Befintlig verksamhet</b> .....	<b>21</b>
5.1. USA.....	21
5.1.1. Publikationer.....	21
5.1.2. Program.....	22
5.2. Kanada.....	24
5.3. Storbritannien.....	24
5.4. Australien.....	25
5.5. Sverige.....	26
5.5.1. Stockholm.....	27
5.5.2. Linköping.....	27
<b>6. Befintlig forskning</b> .....	<b>29</b>
6.1. Ett antal forskningsrön.....	29
6.2. Kontakt med forskare.....	32
<b>7. Eget tidigare projekt</b> .....	<b>32</b>
7.1. NLP.....	34
7.2. Förutsättningar för och genomförande av projektet.....	35
7.3. Uppföljning.....	36

<b>8. Intervjuer med studiens målgrupper.....</b>	<b>37</b>
8.1. Intervjugrupp.....	37
8.2. Polisen.....	38
8.3. Räddningstjänsten.....	38
8.4. Skolan.....	38
8.5. Socialtjänsten.....	39
8.6. Barn- och ungdomspsykiatri.....	40
8.7. Frivilligorganisationer.....	40
<b>9. Ett aktuellt fall.....</b>	<b>41</b>
9.1. Historik.....	41
9.2. Möten.....	42
<b>10. Jämförelser med sexualbrott.....</b>	<b>44</b>
<b>11. Andra behandlingsmetoder.....</b>	<b>45</b>
<b>12. Underlag för attitydmätning.....</b>	<b>46</b>
<b>13. Resultat.....</b>	<b>47</b>
13.1. Angreppssätt och metoder.....	47
13.2. Befintlig verksamhet.....	47
13.3. Befintlig forskning.....	47
13.4. Eget projekt.....	48
13.5. Intervjuer med studiens målgrupper.....	48
13.6. Aktuellt fall.....	48
13.7. Jämförelser med sexualbrott.....	48
13.8. Annan behandling.....	48
13.9. Sammanfattande resultat.....	49
<b>14. Diskussion.....</b>	<b>50</b>
<b>15. Förslag till huvudstudie och annan forskning.....</b>	<b>51</b>
15.1. Huvudstudie.....	51
15.1.1. Behov.....	51
15.1.2. Innehåll.....	51
15.2. Övriga forskningsinsatser.....	51
<b>Referenser.....</b>	<b>52</b>
<b>Supplement.....</b>	<b>55</b>

## Förord

Brandforsk inledde 2007 en satsning på forskning angående anlagd brand. Det resulterande forskningsprogrammet har som målsättning att ta ett samlat grepp kring anlagd brand. Fokus är på anlagda bränder i skolor och förskolor men även andra byggnader och anläggningar kommer att beaktas. Målsättningen och förhoppningen är att resultaten av projektet ska leda till färre anlagda bränder med mindre konsekvenser för samhället.

Mitt bidrag till detta forskningsprogram betraktar humansidan av problematiken. Det inriktar sig på de unga människor i den obligatoriska skolåldern och upp genom gymnasieåren och som ofta ligger bakom de anlagda bränderna. En del av bränderna anläggs i skolor; en del på andra ställen. Går det att behandla sådana ungdomar så att de förändrar sina beteenden till det bättre? I denna förstudie gäller det först och främst att kartlägga om det redan förekommer något och om det är framgångsrikt. Med sådana kunskaper kan man arbeta för en vidare utveckling. Det gäller dels att stoppa bränderna, men också att stödja så att de som orsakar dem skapar bättre liv för sig och sin omgivning.

Forskningen som presenteras i denna rapport har bedrivits som en del i Brandforsks särskilda satsning anlagd brand. Till projektet och delprojekten i Brandforsks särskilda satsning inom Anlagd Brand är såväl en styrgrupp, med representanter från finansiärerna, som en gemensam referensgrupp knuten.

Satsningen finansieras förutom av Brandforsk också av:

Försäkrings AB Göta Lejon  
Kommunassurans Syd Försäkrings AB  
Länsförsäkringar AB  
MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap)  
Malmö stad  
Svenska Kommun Försäkrings AB  
S:t Erik Försäkring  
Trygg Hansa

Vilket tacksamt erkännes.

Jag vill vidare tacka min blivande handledare i en eventuell fortsättning på detta projekt för dr Renée Perrin-Wallqist, Karlstads universitet, för engagerad granskning av rapporten. Det har återfört mig till det akademiska, självkritiska tänkandet och ökat denna nödvändiga förmåga högst avsevärt.

Åkersberga, februari 2009

*Lennart Strandberg*



# 1. Inledning

Föreliggande studie behandlar interpersonell behandling som åtgärd för ungdomar som gjort sig skyldiga till anlagd brand. De åldersgrupper behandlingen avser är 13 – 18 år och någon skillnad inom gruppen görs inte oavsett om antalet anlagda bränder är en eller flera. Att utesluta de individer som endast gjort sig skyldig till en anlagd brand låter sig inte göras eftersom dessa individer mycket väl kan tänkas upprepa sitt beteende.

Emellanåt används i texten termen ”brandsäkerhet”. Den används här för att beteckna ett vidare område än brandskydd, förebyggande, brandkunskap etc. Det har syntts nödvändigt och praktiskt inte minst för att täcka in engelska termer med olika hänsyftningar.

## 1.1. Bakgrund

I litteratur som behandlar fenomenet anlagd brand, problematiken med barn och ungdomar som anlägger bränder likväl som effekterna och konsekvenserna av händelserna beskrivs det genomgående att problemet är stort och ökande. Särskilda studier och genom åren uppföljande statistik på området har genomförts och kommunicerats främst i västvärlden. För världen i sin helhet kan det därmed innebära viss osäkerhet, men för svenskt vidkommande är det relevant. Dessutom finns det svensk forskning (Andersson 1995) som vidimerar uppgifterna och dessutom belägger att mellan en fjärdedel och en tredjedel av alla bränder är anlagda och att uppemot 60 % av dessa anläggs av personer under 18 år.

Motåtgärder beskrivs mest i allmänna termer kring förebyggande brandskyddsverksamhet, intrångsskydd och vaksamhet för att uppmärksamma tänkbara gärningsmän. I det sammanhanget finns det forskning kring motiv (Wiklund 1983), men främst kring anläggare i allmänhet eller specifikt vuxna.

Behandling av brandanläggare har hittills inte haft någon framskjuten position i hanteringen av problematiken, även om det existerar, vilket nedan skall beskrivas. I jämförelse med övrig intressefokus kan man dock konstatera att det finns mycket ogjort. Flertalet brandanläggare har inte blivit identifierade. En minoritet av dem som kommit till kännedom har fått adekvat behandling. Utveckling av sådana särskilt inriktade metoder är därför ett behov.

## 1.2. Problematik för utveckling av behandlingsmetoder

Det finns många hinder på vägen när man skall bedöma lämpliga behandlingsåtgärder och metoder. Det kommer nära nog sist i en rad av frågor man får ställa sig i samband med utredning av en brand:

- Har en människa varit orsak till brandens uppkomst?
- Har det i så fall varit direkt eller indirekt? (Indirekt kan vara felaktig elinstallation.)
- Har det varit av ovarsamhet eller med avsikt?
- Har det i så fall varit medveten eller undermedveten avsikt? (Insikt i att det verkligen skulle brinna.)

- Har själva branden varit målet och/eller syftet eller har det varit något annat där branden blivit ett medel?
- På vilka grunder är någon misstänkt?
- Finns det bevisning och/eller erkännande?
- Har den aktuella personen eller de aktuella personerna insikt i handlingen?
- Finns det någon form av vilja till förändring?
- Finns kunskap att matcha behandlingsbehov med aktuellt fall?
- Finns det tillgänglig kompetens enligt behov?

Med dessa och kanske flera filter kan man få en förståelse för att behandlingsarbetet inte alltid varit högprioriterat.

### **1.3. Ett historiskt perspektiv på grunden för behandling**

Ur ett historiskt perspektiv kan två aspekter på eld urskiljas. När människan lärde sig använda elden var syftet troligtvis konstruktivt, eld att värma sig vid, använda vid beredning av föda eller att använda i ritualer. Elden var ett verktyg i människans tjänst, men verktyg har också använts som vapen.

Vi kan gå tillbaka i tiden till när Rom brändes. Vi vet att krigshandlingar med elden som vapen, i större eller mindre utsträckning, har använts långt före det. De krigare som höll i facklorna likväl som deras ansvariga härförare hyllades som hjältar av de egna och hatades av fienden. I mer strategiska sammanhang kunde det också finnas beslutsfattande politiker bakom handlingarna.

Det var skillnad när en enskild person eller en icke officiellt utsedd grupp av människor tände eld. Då sågs det genast som en brottslig handling. De gamla svenska landskapslagarna talade om begreppet "kasevarg".

Dessa bägge perspektiv är inte unika för eld och brand. Det är mer allmänt att vissa handlingar som är förbjudna och fördömda inom ett samhälle blir plötsligt tillåtna och uppburna som krigshandling.

Vi konfronteras därmed med den eviga frågan om ont eller gott. Med den i bakgrunden kompliceras förhållandena ytterligare. Vi har inte lämnat den konflikten bakom oss i historien. Den är i allra högsta grad levande. Den bottnar i människans känslomässiga inställning. De centra i våra hjärnor som hanterar dessa förhållanden har inte förändrats genom årtusendena. Vi har med på så sätt "primitiva" krafter att göra.

Det är mot den bakgrunden vi behöver fundera när vi tar oss an frågan om att finna fungerande metoder för att behandla människor med den här typen av asocialitet och förändra såväl beteenden som värderingar och kanske identiteter till vad som av "alla" kan betraktas som "gott".

## 2. Presentation av studien

Föreliggande arbete är en förstudie och det innebär att några slutgiltiga och vetenskapligt fastställda resultat avseende behandlingsmetoder inte kommer att presenteras. Ett vetenskapligt fastställande kräver mer resurser och tid till arbete än vad som funnits i föreliggande fall. Däremot presenteras en kartläggning av befintliga aktiviteter och erfarenheter. Det innebär alltså att en översikt presenteras som också kan ge ledtrådar rörande vad som fungerat mer eller mindre väl i olika sammanhang.

### 2.1. Syfte

Denna förstudie syftar i huvudsak till att utgöra ett användbart underlag för ett huvudprojekt med uppgift att utarbeta metoder för tidig identifiering av unga brandanläggare samt utveckla egna och andras metoder för fördjupad behandling. Med kunskaper om identifiering skall man kunna förebygga ett brandanläggande beteende. Resultaten skall kunna appliceras på alla typer av objekt i samhället, men ett särskilt intresse skall fästas vid de vid denna tid ökande antalet skolbränder.

Ett kompletterande syfte är att delar av innehållet skall kunna användas som självständigt kunskapsunderlag för studiens målgrupper i deras förebyggande och skadeavhjälpande verksamhet.

Syftet kan sammanfattas i några huvudfrågor, vilka är de studien är till för att söka svar på: Finns det idag verksamma behandlingsmetoder i Sverige och/eller andra länder? Vilka vänder de sig i så fall till? Kan det någonstans återfinnas likheter med metodik som tidigare använts av författaren i en tidigare utvecklingsstudie? Den studien beskrivs nedan.

Målgrupper för den här studien är i första hand myndigheter, offentliga och privata institutioner, psykolog- och psykiatrimottagningar, räddningstjänst, polis, skola, frivilligorganisationer samt forskare.

### 2.2. Struktur för innehållet

Studien innehåller allt enligt den planering som presenterades i ansökan som ett antal från varandra fristående moment. Uppdelningen är gjord för att söka olika sätt för att besvara huvudfrågan. Tanken med detta har varit att, om svar skulle påträffas under arbetet med flera av momenten, få en mer fullödig bild av använda behandlingsmetoder genom ett antal vinklingar.

De moment som innefattas förutom litteraturstudier och uppföljning av egna tidigare arbeten är intervjuer med företrädare för målgrupperna, i mån av tillgång också intervjuer med unga brandanläggare, jämförelser mellan brandanläggning med sexualbrott samt förberedande arbete inför intervjuer med ungdomar i allmänhet om deras kunskaper om och attityder till brandanläggelse och brandanläggare.

Genom detta sökande är det en strävan att erhålla resultat av så god kvalitet att de skall kunna användas som direkt underlag för det tänkta huvudprojektet så att det inom ett sådant kan skapas metoder med nära nog hundra procentiga lyckanden avseende avbrott i unga brandanläggares beteenden inom problemområdet.

## 2.3. Egna föregående arbeten

Författarens första arbete inom detta område var en förstudie med litteraturgenomgång i syfte att identifiera om unga brandanläggare skiljer sig från utförare av andra ungdomsbrott eller asociala beteenden (Strandberg 1996).

Med denna som grund utfördes en magisteruppsats i form av en intervjuundersökning där skillnader mellan unga brandanläggare och annan problemungdom jämfördes (Strandberg 1999). Underlaget utgjordes av 32 elever vid Statens institutionsstyrelsens särskilda behandlingshem, varav drygt hälften, förutom de skäl som i allmänhet kan föranleda institutionsplacering, även anlagt bränder.

Sammanfattningsvis kan konstateras, dock ej statistiskt säkerställt, att:

- De rymmer mer.
- De skolkar mer.
- De har svårare med skolarbetet och ogillar skolan mer.
- De är mer aggressiva.
- De är mer självdestruktiva.
- Deras ilska mot människor går i större utsträckning ut över döda föremål.
- Deras minnesbilder från tidig barndom är sämre eller mer diffusa.
- Deras föräldrar separerade tidigare i livet.
- Deras problem började uppträda tidigare i livet.
- Deras tro på möjligheter i framtiden är sämre.
- De har svårare att få kontakt och vill i högre grad vara ensamma.

Slutsatser som drogs av dessa resultat avseende den genomgående problematiken var bland annat att de ungdomar som anlagt bränder hade en mer bristande förmåga till socialt fungerande kommunikation, i synnerhet verbal.

Undersökningen föreslog avslutningsvis bland annat exploatering av behandlingsmetoder såsom exempelvis tekniker hänförliga till kommunikationsmetoden NLP. Metoden diskuterades i uppsatsen och kommer att beskrivas övergripande i kapitel 7 nedan.

Några år senare gavs en möjlighet att pröva NLP-tekniker i praktiska försök med fyra elever på ett behandlingshem (Strandberg 2006). Försöket gick ut på att registrera hur de reagerade på och kunde använda teknikerna. Samtliga hade en historik av brandanläggelser. Ungdomarna gav positiva responser, vilket uppmuntrade till en mer omfattande satsning i utvecklande och verifierande syfte. I anslutning till denna studie utbildades några ur vårdpersonalen i NLP för att kunna fortsätta behandlande insatser. En närmare beskrivning av projektet ges i kapitel 7.

### 3. Typologi

Detta avsnitt redovisar såväl indelningar för att definiera grupper av unga brandanläggare som för att identifiera individers olika uppsättningar och kombinationer av problem.

#### 3.1. Typindelning

Patterson (1982) hävdar att brandanläggare kan kategoriseras i grupper efter ålder och typer av anläggelser samt att detta kräver olika förklaringar av det brandanläggande beteendet.

De första som presenterade en typindelning var Wooden & Berkey (1984) med fyra grupper:

- Nyfikenhet.
- Rop på hjälp.
- Skadegörelse.
- Patologisk störning.

Sakheim & Osborn (1994) utvecklade subgrupperingar av dessa och lade dessutom in dem i en matris med låg- respektive högriskbeteende.

I Sverige har Terjestam & Rydén (1996) i sina arbeten med att kartlägga problematiken hos yngre barn och deras förhållande till eld skapat en indelning i tre typer av riskbeteenden:

- De tidigt debuterande och stabilt asociala.
- De personlighetsmässigt underkontrollerade.
- De tillfälligt asociala.

Dessa är dock inte konstruerade med tanke på behandling, utan mer för att bedöma riskerna och deras omfattning.

Den typindelning som i litteraturen numera främst återkommer och därmed kan sägas ha fått fäste som den mest vedertagna är den som professor Kenneth Fineman, UCLA, under många års projektarbeten definierat för den på området ansvariga amerikanska myndigheten Federal Emergency Management Agency, FEMA. Den innehåller 7 typer och sträcker sig i åldrar från mycket unga barn genom tonåren till de unga vuxna (Fineman 1995). Även om en del av typerna nästan enbart återfunnits i åldrar under de som är aktuella för den här studien, kan de ligga som grund för sådana beteenden som så småningom utvecklas. En individ kan naturligtvis i sitt beteende förändras och gå från en typ till en annan, eller ta med sig den tidigare och skapa en kombination med den nya. Därför är det relevant att beskriva alla typerna i sammanfattning och diskutera dem här.

##### ***Typ 1: Nyfikenhet.***

Här återfinns typiskt barn mellan 3 och 6 års ålder. De ser eldandet som del av deras experimenterande för att utforska världen. Det är dock inte alla nyfikna barn som eldar. I vissa fall har Fineman funnit hyperaktivitet (ADD-relaterade tillstånd) i sammanhanget. När barn ur denna kategori tillfrågas om varför de satte eld är ett vanligt svar att de ville se lågorna. De har inte velat orsaka skada. De visar ofta ånger men förstår inte konsekvenserna av sina handlingar. De flesta barn har en medfödd nyfikenhet för eld, men vad som utmärker denna typ som riskgrupp är att deras intresse startat ovanligt tidigt och den starka fascinationen av elden i sig.

### **Typ 2: Oavsiktlighet.**

Händelser med denna definition kan vara svåra att ringa in då man måste särskilja rena olyckshändelser från beteenden där den ansvariga "hjälpolyckan på traven". Det rör sig därmed definitionsmässigt om de som genom hantering av eld, gärna i experimentsyfte, inte har förberett för risker eller klarat av att hålla begränsningar. Det finns alltså inte något destruktivt motiv, men i likhet med den förra typen ett onormalt starkt intresse för elden. Skillnaden är att eldaren här koncentrerar sig på processen; inte på naturkraften i flammorna, röken och glöden. För det mesta handlar det om barn under 11 år.

### **Typ 3: Rop på hjälp.**

Fineman har definierat denna typ i huvudsak grundad på barn och ungdomar i alla åldrar och som i något avseende upplever inre och/eller yttre konflikter. Många i Finemans underlag hade samtidigt diagnoser som ADHD, depression eller en någorlunda mild variant av post-traumatiskt stressyndrom. Ofta var de trakasserade eller utsatta för övergrepp.

Med sådana eller liknande känslöpåverkande dysfunktioner blir brandanläggandet ett sätt att påkalla uppmärksamhet som en medveten eller undermedveten handling. Uppmärksamheten kan avse individen själv eller den situation, ofta familjen, som är den närmaste omgivningen. Även om intentionen sällan är att förstöra menar Fineman att de som är aktuella här riskerar att orsaka omfattande såväl materiella som personella skador genom den bristande förmåga till lämpligare uttryckssätt som är utmärkande. Enligt Fineman har individer av denna typ generellt en god prognos för behandling.

En undergrupp inom denna typ är sådana som anlägger bränder i syfte att bli betraktade som möjliga hjältar. De söker uppmärksamhet hos kamrater eller "samhället" genom att "upptäcka" och hjälpa till att släcka de bränder de själva startat.

### **Typ 4: Ungdomsbrottslighet.**

Oftast startar detta beteende i samband med puberteten och förstärks genom tonåren. Det kan handla om medvetna vinningsorienterade motiv som att dölja andra brott. Individer ur denna typ är också ofta inblandade i vandalism, hatbrott och liknande. Yngre brandanläggare har visat mer empati än de äldre. Ändå är det sällan de äldre ägnar sig åt personskador. Det kan dock utvecklas i den riktningen om beteendet inte stoppas innan de blir unga vuxna.

Det har visat sig mer framgångsrikt att avbryta det brandanläggande beteendet än andra av de beteenden som här redovisats hos en och samma individ (Showers & Pickrell 1987).

### **Typ 5: Allvarlig störning.**

Detta är ingen omfattande grupp, men den innehåller en stor variation av psykopatologiska fenomen. Det kan handla om utvecklat post-traumatiskt stressyndrom, panikångest eller aggressionsstörningar typ ODD eller CD (till skillnad från ADHD, som inte ingår här).

En viktig och förhållandevis stor andel av dessa unga är de som på olika sätt skadar sig själva fysiskt. Vissa av de här nämnda symptomen kan förväxlas med typen "rop på hjälp", men sådana tecken inom denna typ uppträder tidigare i livet till följd av att störningarna är individuella till skillnad från den tidigare typens karaktär av i första hand miljöpåverkan.

Även paranoidea och psykotiska brandanläggare ingår här, likväl som de (få) konstaterade pyromanerna, vilka utgör en egen undergrupp. För dessa individer kan fixeringen på eld innebära en huvudfaktor vid utvecklandet av mental störning i vidare bemärkelse.

### ***Typ 6: Kognitionsproblematik.***

Här återfinns de som har diagnoser eller symptom liknande ADD eller ADHD. Det kan vidare handla om inlärningssvårigheter eller mild utvecklingsstörning. Det kan även räcka med förekomst av intelligensnivåer något under medelvärde. Alla dessa upplever problem i kunskapsinhämtningen i skolarbetet. I sina brandanläggande aktiviteter tenderar dessa individer att undvika avsiktlig skada, men de saknar tillräcklig bedömningsförmåga för kontroll och konsekvenser. Mot den bakgrunden åstadkommer de ofta omfattande materiella skador. Fineman har funnit att de är mottagliga för behandling.

### ***Typ 7: Sociokulturell problematik.***

Denna typ av brandanläggare vaknar till vid olika former av oro i omgivningen; inte minst skrämmande händelser. Det betyder bland annat att det är dessa som främst drabbas av så kallade smittoeffekter: Sker en spektakulär anlagd brand kan de känna att de vill följa exemplet. De återfinns främst i de övre tonåren. De brandanläggare de inspireras av kan mycket väl vara vuxna. Därför är risken uppenbar att de permanentar ett mentalt program som kommer att följa dem upp i vuxenlivet.

De kan också ta egna initiativ till att anlägga en brand med förhoppning att vinna respekt eller beundran inom en grupp de vill tillhöra. En besläktad inriktning är brandanläggelse för att få uppmärksamhet på ett för anläggaren viktigt förhållande – att rättfärdiga sin angelägenhet. Det är en form av förvirrad parallell till en politisk handling, där en skadlig handling avses rättfärdiga en värdering. Båda agerandena fördöms av samhället, men det senare kan till skillnad betecknas mera medvetet. Handlingen som brandanläggaren av denna typ utför ligger alltså mera på ett undermedvetet eller för individen oklart plan.

Trots denna karaktär av bristande kommunikativa färdigheter menar Fineman (1995) att de flesta är mottagliga för behandling och är villiga till förändring.

## **3. 2. Relevans för aktuellt arbete**

Alla typerna i Finemans indelning är inte relevanta i det sammanhang som denna studie behandlar. Typerna 1 ”nyfikenhet” och 2, ”oavsiktlighet”, gäller främst yngre än de som är aktuella här. Till viss del kan experimenteringsinriktningen vara en kompletterande del hos individer som har sin huvudsakliga hemvist hos någon annan typ, kanske främst kognitionsproblematik. De fall som går in under typ 5 ”allvarlig störning” är i de allra flesta fall i behov av kvalificerad psykiatrisk behandling för andra diagnoser som nämns under den beskrivningen. Endast om det handlar om lättare fall och i kombination med definitioner som stämmer in på andra typer kan det anses lämpligt att andra än psykiatrisk expertis intervenerar.

Därmed återstår att för den aktuella åldersgruppen 13 – 18 år i huvudsak rikta intresset mot typerna 3 ”rop på hjälp”, 4 ”ungdomsbrottslighet”, 6 ”kognitionsproblematik” och 7 ”sociokulturell problematik”. Av dessa var ”kognitionsproblematik” klart vanligast, följt av ”rop på hjälp” i författarens intervjustudie (Strandberg 1999), något som också stöds i Statens institutionsstyrelsens regelmässiga och obligatoriska intervjuer inför institutionsplaceringar, det s.k. ADAD-registret.

Några från typen ”sociokulturell problematik” återfanns inte.

Ett mindre antal som stämde in på ”ungdomsbrottslighet” påträffades. Skillnaden mellan denna grupp och de övriga befanns vara att ungdomsbrottslingar uppträdde i största utsträckning i grupp, medan övriga agerade mest ensamma eller möjligen i par. Därmed framträdde två bilder

av de typiska unga brandanläggarna med mer långsiktiga problem: De ensamma och introverta (de flesta) och gängmedlemmarna som skall hävda sina respektive ställningar eller använder elden som verktyg för annat syfte. Flera av fallen hade drag där delar kunde placeras in under mer än en av Finemans typer.

I vilken utsträckning andelarna ”ungdomsbrottslighet” och ”sociokulturell problematik” i verkligheten förekommer i Sverige är på så sätt inte klarlagt. En väg är att söka i ADAD-registret. Då får man inte en total bild, men väl resultat avseende institutionsplacerade.

### 3.3. Klassificering

Att en och samma individ framstår som en kombination av flera typer framhålls av Fineman i anslutning till typindelningen (Fineman 1995; Schwartzman et al 1999). Till hjälp för att definiera individuella problembilder har Fineman presenterat ”the Dynamic-Behavioral Model”. Denna konstruktion hämtar observerbara variabler från var och en av följande klasser:

- 1) Personlighet och individuella karakteristika.
- 2) Familj och sociala förhållanden.
- 3) Direkta miljömässiga förhållanden.

Fineman menar att interaktionen mellan variabler från klasserna predisponerar brandanläggaren för olika uppsättningar av missanpassningar och asociala beteenden. Vid en brandanläggelse kan därvid tidigare miljöfaktorer ha lärts in och förstärkt brandanläggande som acceptabelt medan direkta miljösammanhängande tillfälligheter uppmuntrat det brandanläggande beteendet.

Brandanläggande i sig kan klassificeras som ett av många identifierade problembeteenden bland ungdomar. Richard Jessor har föreslagit en teori för problemorienterade beteenden (Jessor 1987). Uppkomsten till denna företer likheter med Finemans variant i det den hävdar att de flesta ungdomsproblem kan förklaras genom att undersöka speciella individuella karakteristika och erfarenheter i en kontext som definierats som miljömässiga karakteristika ur större sociala eller kulturella sammanhang. Jessors tre klasser är:

- 1) Patologi.
- 2) Brottslighet.
- 3) Begränsad socialiseringsförmåga.

### 3.4 En jämförande undersökning

Fil dr Michael Slavkin har redovisat en analys i syfte att öka användningsmöjligheterna av en typologi genom att belysa allvarlighetsgraden för olika bränder anlagda av ungdomar och därigenom bättre förutsäga risken för återfall (Slavkin 2000, 2004).

Slavkin har kategoriserat sammanlagt 888 barn och ungdomar som anlagt bränder, varav 157 i åldrarna 11 till 14 år och 413 i åldrarna 15 – 18 år, enligt Finemans typologi och definierat deras funna beteenden enligt Jessors klassificering.

Totalt sett visar resultaten på tre gånger fler funna parametrar för ”begränsad socialiseringsförmåga” än för var och en av de övriga (18 respektive 6). Styrkan för varje parameter var ungefärligen lika. Dessvärre fanns inte tillräckligt underlag av typerna ”kognitionsproblematik” och ”sociokulturell problematik” för att redovisas.



Inslag av hög patologisk störning återfanns endast hos typen ”allvarlig störning”. För övriga typer var den låg. Att ”brottslighet” var hög hos typen ”ungdomsbrottslighet” framstår knappast förvånande. Det var dock endast där; alla övriga typer uppvisade lågt inslag. Klassen ”begränsad socialiseringsförmåga” var hög hos ”rop på hjälp” och ”ungdomsbrottslighet”. Typen ”allvarlig störning” redovisade medelhög nivå och övriga två typer låg nivå.

Det framstår därmed att ”begränsad socialiseringsförmåga” i det inte helt fullständiga underlaget är det mest omfattande problemet.

## 4. Angreppssätt och metoder

De metoder och sätt att närma sig problemungdomar inom området brandanläggande och vilka återfinns i litteraturen kan till allra största del sägas hänföra sig till två övergripande kategorier; utbildande metoder och psykosociala interventioner.

### 4.1. Utbildande metoder

Den första kategorin är ett angreppssätt som baseras på kunskap och utbildning. Det innefattar undervisning och träning i brandskydd och brandsäkert beteende. Syftet är att öka kunskaper, skapa förståelse och styra attityder. Man förser deltagarna – oftast sker det i grupp – med information om och praktiska färdigheter i att känna skillnad på eld och brand, faror och konsekvenser av brandanläggande, larmning, söka hjälp vid olyckor och att använda eld på ett säkert sätt samt liknande områden.

Interventioner som använder denna inriktning används såväl i reaktion på inträffade händelser som i förebyggande syfte.

Det är nästan uteslutande räddningstjänster som använder eller samordnar verksamhet enligt detta angreppssätt.

### 4.2. Psykosociala interventioner

Den andra huvudkategorin omfattar behandling på grundval av psykologiska och sociala faktorer som kan förknippas med brandanläggande. Intervention används i detta sammanhang för alla former av ingripanden för att hindra upprepade brandanläggelser såväl som för att stödja brandanläggaren att komma till rätta med sin situation i livet; dvs. behandling.

#### 4.2.1. Terapier

Ofta innefattar terapier här olika beteendebaserade behandlingssätt för att höja sociala färdighetsnivåer (Barnett & Spitzer 1994). Man har exempelvis i tidiga försök använt tillvägagångssätt för att tillfredsställa behov som den unge demonstrerat i samband med eldande i kombination med att uppmuntra beteenden som är oförenliga med brandanläggande (Heath, Gayton & Hardesty 1976). Starka tillrättavisanden med upprepade inövanden av rätta beteenden har också använts (Kolko 1983).

Vidare går terapier som engagerar dels brandanläggaren ensam, dels tillsammans med sin familj in under denna kategori. Ofta kopplas dessa terapeutiska sessioner till att visuellt beskriva (även rita) intresset för eldandet. Beskrivningarna kan gälla upplevelser innan, under och efter brandtillfället.

Ett psykosocialt förhållningssätt, som skall beskrivas närmare under forskningsavsnittet, är prosocial träning med kognitiv beteendeterapi för att uppmuntra lämpliga uttryck för ilska och upphetsning (Kolko 2001). Även här kan familjen engageras. Målet är då att återupprätta eventuella tappade föräldraband. Arbetssättet skall övergripande också leda till att införa effektiv kommunikation och problemlösande förmåga. De senare momenten har dock endast

återfunnits i litteraturen som principiella beskrivningar (McGrath, Marshall & Prior, K 1979; Cole et al, 1983) och aldrig som faktisk verksamhet.

#### 4.2.2. Tekniker och skyddsåtgärder

National Association of State Fire Marshals har sammanställt tänkbara tekniker och metoder att använda vid olika syften med interveneringen på underlag från en rad forskare och praktiker på expertnivå inom området (Kelly red. 2001).

Teknikerna och de skyddande åtgärderna kan dels vara sådana som behandlaren använder som enbart eget verktyg och dels sådana som den unga brandanläggaren tränas att använda själv. Teknikerna är uppdelade i 4 kategorier enligt följande:

- 1) Tekniker för att kontrollera eller dämpa brandanläggande beteende.
  - Bumpass Graphing Technique (se avsnitt om forskning).
  - System med symboler för viktiga och känslöpåverkande förhållanden.
  - Handskas med och kontrollera egna beteenden.
  - Rollspel med övningar för framtida situationer.
  - Imaginära känslökopplingar (covert sensitization).
  - Gardiner storytelling technique.
  - Kognitiva tekniker.
  - Avslappningstekniker.
  - Sjukhus- och institutionsvård.
- 2) Individuell behandling.
  - Empatiträning.
  - Beteendekontroll.
  - Beslutsträning (öka förmåga att vara bestämd).
  - Träning i sociala färdigheter.
  - Depressionsterapeutiska tekniker.
  - Medicinering.
  - Behandlingstekniker mot sexuella övergrepp.
  - Behandlingstekniker mot drogmissbruk.
  - Rollspel.
- 3) Familjeinriktad behandling.
  - Behandlingstekniker mot våld i hemmet.
  - Träning i föräldrafärdigheter.
  - Beteendekontroll.
  - Behandlingstekniker mot drogmissbruk.
  - Parrelationsterapeutiska tekniker.
  - Problemlösning.
- 4) Samhällsrelationer.
  - Återbetalning och annan restitution.
  - Samhällstjänst.
  - Kraftfulla samhällsdeklarationer.
  - Träning i ansvars känsla och pålitlighet.

Fil dr George Sakheim och fil dr Elizabeth Osborn rekommenderar i anslutning till sitt arbete med typologi flera av ovanstående tekniker (Sakheim & Osborn 1994).

### **4.2.3. Användare**

I litteraturen framkommer att främst experter inom den mentala hälsovården såsom psykiatriker, psykoanalytiker och specialinriktade terapeuter eller inom socialsektorn såsom ungdomsteam och socialkuratorer använder terapier, metoder och tekniker av detta slag.

Det förekommer även att polisen och räddningstjänsten engagerat sig. Bland annat presenteras verksamheter på hemsidor för amerikanska räddningstjänster. Flera sådana ger lätt en uppfattning att verksamheten grundas mer på engagemang från vissa intresserade medarbetare än validerade metoder (Sacramento Fire Department, Houston Fire Department m.fl.).

## 5. Befintlig verksamhet

Detta kapitel avser besvara frågan ”görs det något idag för att behandla unga brandanläggare och i så fall vad?” Det är lätt att finna aktiviteter av olika slag på området redan vid slumpmässiga förfrågningar hos samhällsinstitutioner i många länder. Frågan är om de är planerade, utvärderade, strukturerade etc.

Kapitlet stannar vid att återge verksamhet i de länder där aktiviteter förekommer mest frekvent och beskrivs på ett tillräckligt detaljerat sätt i litteraturen så att arbetssätten framgår.

### 5.1. USA

Genomgående har lokala verksamheter för intervention tagit sin inspiration från befintliga program för att öka förståelsen för eld och brand hos barn och ungdomar.

Det finns ett stort antal dokumenterade program för brandskyddsutbildning i allmänhet i skolan i USA samt beskrivningar av hur de använts. Det tycks som om denna verksamhet är spridd till de allra flesta stater och i många, kanske flertalet, städer. Programmen är i stort sett genomgående baserade på material från Federal Emergency Management Agency, FEMA, och National Fire Protection Association, NFPA. Dessa handböcker är i sin tur baserade på spontana lokala program och pilotverksamheter. De förekommer i alla åldrar från skolstart (även pre school) till gymnasium (high school), dock med tyngdpunkt på de lägre stadierna. Här handlar det uteslutande om allmänt brandskydd där lek med eld, experimenterande och anläggelser med uppsåt ingår, men inte med koppling till speciella händelser.

Med dessa koncept som bas har det alltså på motsvarande sätt utvecklats program speciellt inriktade på interventioner och utbildning för unga brandanläggare.

#### 5.1.1. Publikationer

Det mest välkända och officiellt mest centralt betraktade verket är USFA/FEMA:s Juvenile Firesetters Intervention Handbook (Gaynor 2002). Detta utfördes som utveckling av ett antal åldersindelade handledningar under slutet av 1990-talet av fil dr Jessica Gaynor med bidrag från en rad experter. Denna guideline innehåller ett antal komponenter som en verksamhet, främst under ledning av en räddningstjänst, anses behöva för att utveckla ett eget lokalanpassat program och bli effektiv. Övergripande handlar det om följande delar.

- Beskrivning av riskbeteendet i såväl individuell som familjens synvinkel.
- Identifiering av händelser och tänkbara anläggare.
- Utvärdering.
- Intervju.
- Utbildningsprogram.
- Kommunalt nätverk.

Interveneringsdelen är således inriktad främst på förståelse för behovet av brandskydd och utveckling av denna kunskap.

Terapeutiskt inriktade program där man adresserar individens problembild är mer ovanliga. Ett verk skiljer sig dock; Handbook on Firesetting in Children and Youth (Kolko red. 2002). Detta är en sammanställning under ledning av fil dr David Kolko, i vilken såväl utbildning som terapier behandlas. Kolko konstaterar att interventioner traditionellt fallit in under en av kategorierna nationella program, lokala program eller kliniska interventioner alternativt

kombinationer mellan dessa. I handboken presenteras mot den bakgrunden tre modeller för utbildning och några ansatser för behandling individuellt såväl som i familjemiljö. Dessa modeller instruerar att arbeta med inläring och förändra beteende.

Robert Stadolnik är doktor i pedagogik och leder en klinik för behandling av unga brandanläggare. Han har samlat sina egna erfarenheter i kombination med vissa befintliga teorier på området i en mycket spridd handledning främst avsedd för psykologer (Stadolnik 2000). Indelningar för att identifiera individer kopplade till olika handlingar ansluter sig till Kolkos och Finemans synsätt. Stadolnik beskriver sedan sin egen utveckling av arbete med socialt lärande.

Utöver detta finns ett antal mindre omfattande skrifter och en rad lokala informationsskrifter, främst av folderkaraktär. I princip samtliga grundar sitt innehåll på vad som framkommit i de tre ovan beskrivna publikationerna.

### **5.1.2. Program**

Förutom öppna program genom kommuner och räddningstjänster förekommer i mindre utsträckning stödprogram vid placering i fosterhem eller vid sjukhusvård för ungdomar i åldrarna 14 till 18 år (Schwartzman, Stambaugh & Kimball 1998).

Många lokala räddningstjänster presenterar sina insatser och erbjudanden på sina hemsidor. Flertalet liknar varandra mycket nära och de är oftast anpassade varianter av de allmänna utbildningar i brandskyddskunskap de erbjuder. Några mer utvecklade program från räddningstjänster samt andra myndigheter och organisationer har dock påträffats, vilka återges här.

Lane County Department of Youth Services, Oregon, benämner sitt program CATCH (Community Alternatives to Commitment Hazards). Detta är en intensivansats där man fokuserar på de 50 allvarligaste händelserna årligen. Man har begränsat åldersgruppen till 13 – 17 år. Programmet utgår från det egenproducerade materialet Skill Building Curriculum for Juvenile Firesetters. Programmet genomförs under 16 sessioner av en särskilt utbildad företrädare för räddningstjänsten och en ungdomskurator. Innehållet är indelat i följande moduler:

- Identifiering av egna känslor.
- Hantering av ilska.
- Empatiträning.
- Att stå för det man bestämt sig.
- Konfronterade med eventuella feltänkanden.
- Brandskyddskunskap.

Deltagaren får skriva på ett "kontrakt" där den kommande arbetsinsatsen specificeras. Utöver sessionerna skall tre praktiska projekt genomföras.

Man framhåller att 93 % av deltagarna efter programmet inte anlagt flera bränder och att 67 % inte upprepat annat konstaterat kriminellt beteende av något slag.

Cobb County Juvenile Court, Georgia, har format ett medlarprogram som syftar till att avsluta konflikter i en vinn/vinn-situation. Detta riktar sig till unga brandanläggare upp till 18 år och som aktualiserats hos rätten. I första hand söker man genomföra programmet med förstagångsanläggare i åldrarna 10 – 15 år. De primära målen är att ungdomen skall ta ansvar för sina beslut, vara pålitlig och förändra sina destruktiva beteenden. Som medlare använder man såväl vuxna som tonåringar i brandanläggarens egen ålder eller något äldre. Brandanläggaren konfronteras med offer för handlingen. Programmet innehåller också en utbildande komponent med inläring av brandskydd, beslutsfattande och konsekvenser för eget

handlande. Processen avslutas med överenskommelse om kompensation till offren, exempelvis i form av mindre ekonomisk ersättning, praktiskt arbete i offrets hem eller samhällstjänst.

Phoenix Fire Department, Arizona, har förmodligen det program som pågått under längst tid hos någon räddningstjänst i USA. Organisationen är välkänd för att sedan lång tid ha varit föregångare inom förebyggande brandskydd generellt. Man startade programmet i nätverk med andra samhällsinstitutioner och privata verksamheter, något som under åren vuxit än mer. Inom nätverket finns en speciell operativ grupp (task force) som identifierar och analyserar enskilda fall för beslut om insats. Programmet har tre komponenter:

- 1) Utbildning i grupp, som träffas löpande två kvällar per månad. Individer ansluter och avslutar efter programansvarigas beslut. Innehållet inkluderar förebyggande brandskydd, brandsäkert beteende, faror med brand, konsekvenser av handlande, val och lagar om brandanläggelser.
- 2) Föräldragrupper som pågår under utbildningssessionerna.
- 3) Kurativt stöd till individer och familjer efter behov.

År 2006 tog man emot 382 unga brandanläggare mellan 2 och 17 år för bedömning varav 268 deltog i utbildningsprogrammet. Av dem fick 83 stycken och deras familjer kurativt stöd.

Fitchburg Fire Department, Wisconsin, har ett "Juvenile Fire Setters Program" som är 3 veckor långt, individuellt baserat och riktar sig till åldrar upp till 18 år. Vid behov kan det förlängas.

Man går igenom följande moment:

- Bakgrund och historik av brandanläggande.
- Personliga karakteristika, hobbies, intressen och ogillanden.
- Brandtillfällets påverkan på deltagaren själv, familjen, grannar och samhället.
- Brandskydd, teknik och konsekvenser.
- Att utveckla god förmåga till beslutsfattande i livssituationer.

Fil dr Wayne Wooden och fil dr Martha Lou Berkey har i en översiktlig behandling av problematiken med unga brandanläggare beskrivit verksamheter vid räddningstjänsterna som i allt väsentligt ansluter till liknande upplägg som här ovan har beskrivits (Wooden & Berkey 1984).

Brandon Admissions, Natick, Massachusetts, är ett ideellt grundat behandlingshem där man tar emot problembarn och deras familjer på internatbasis. Man har ett spektrum av stödsatser och erbjuder sedan år 2001 även ett "Intensive Firesetting Treatment Program". Det är endast öppet för pojkar. Familjens medverkan är essentiell och man gör under behandlingstiden upp en eftervårdsplan med kontakter i aktuell kommun. Innehållet i behandlingen klargörs inte av hemmets webbinformation, men man anger att dr Robert Stadolnik konsulterar som expert. Det framgår också att kommunikationsfärdigheter är ett kärnämne och att det finns en fokusering på gruppterapi. Samtal tycks vara det genomgående behandlingssättet.

I början av 1980-talet startade psykologen Pamela McLaughlin föreningen Firehawks Association i norra Kalifornien. Hon var då ensamstående mor till en 10-årig pojke och hade uppmärksammat att just den konstellationen utgjorde den högsta riskfaktorn avseende brandanläggelser. Hennes son var inte på något vis i riskzonen, men tanken fick henne att ta initiativet. Verksamheten grundades på ett utbildningsprogram liknande de ovan relaterade, men med komplettering av att den unga brandanläggaren matchades ihop med en mentor i form av en brandman, ofta kallad "big brother" (Gaynor, McLaughlin & Hatcher 1983). Författaren träffade McLaughlin 1985 då organisationen just beviljats federalt stöd och bytt namn till National Firehawk Foundation. Sedan dess har det bildats ett stort antal anslutna Firehawk-föreningar i många stater. Relationen mellan den unga brandanläggaren och brandmannen är fortfarande den bärande idén, som innebär att skapa en manlig förebild med etiskt riktiga ideal.

Ett återkommande nationellt arrangemang på området är den av USFA och IAAI (International Association of Arson Investigators) anordnade "Arson Awareness Week". Detta genomförs i början eller mitten av maj med aktiviteter riktade till såväl professionella som allmänheten. Syftet och innehållet är på så sätt förebyggande och har ingen direkt koppling till behandling. Det förtjänar ändå omnämnande här, då man diskuterar sådana frågor på seminarier i utvecklingssyfte. Man adresserar olika teman varje år. I maj 2005 fokuserade man på skoltemat under rubriken "School Arson – A Burning Subject".

Fil dr Paul Zipper är verksam vid Massachusetts State Police och har utvecklat en anpassad intervjuform ur polisens befintliga rutiner. Han har funnit att det är av stor vikt att starta interventionen så tidigt som möjligt med en klarläggande intervju så att brandanläggaren blir mer medveten om sin handling (Zipper & Wilcox 2005). Intervjutekniken är kallad IRONIC-modellen som akronym för innehållet som i turordning består av introduktion, kontaktskapande, öppningspåstående, berättelse, frågor och sammanfattning (introduction, rapport, opening statement, narrative, inquiry, conclusion). Inga uppgifter om användande har påträffats.

## **5.2. Kanada**

Kanada ansluter i det allra mesta till de amerikanska insatserna. Det är motsvarande utbildningsprogram där förebilderna är tydliga.

Materialet som används av kanadensiska räddningstjänster är också i huvudsak amerikanskt. Ett omfattande material i pärmform har dock producerats av Toronto Fire Department (City of Toronto 1992). Materialet, The Arson Prevention Program for Children (TAPP-C) är en handledning för brandpersonal. Det står uttryckligen Fire Fighters i inledningen. Avsedd ålderskategori är 3 – 17 år. Det är indelat i tre avsnitt varav det sista avser åldrarna 11 till 17 år. Pärmerna innehåller fyra sessioner med fakta och kunskapstester kring brandsäkerhet. Syftet är att den skall användas av räddningstjänstens företrädare i enskilda träffar med den unga brandanläggaren. Man önskar också att vårdnadshavare eller motsvarande skall närvara. Ett nyare program finns i British Columbia i form av en handbok i två delar (Government of British Columbia 2004) även detta material är anpassat för användning av räddningstjänsten.

## **5.3. Storbritannien**

Vid ett antal sökningar på brittiska räddningstjänsters hemsidor återfanns oftast något textavsnitt som kommenterade problemet med anlagda bränder. I de fall det fanns något om egen verksamhet var det nästan uteslutande om uttalanden liknande "vi avser i vårt distrikt att vidta kraftfulla åtgärder mot problemet". Betydligt färre presenterade några pågående program.

I London proklamerade man emellertid år 2001 ett specifikt riktat program benämnt "The London Fire Brigade's Fire Setter Intervention Scheme". Det innebär att man har ett team av specialtränade rådgivare som arbetar med barn och ungdomar upp till och med 17 år med individuella kontakter. Man har under 3 år sedan starten besökt över 700 unga i sina hem.

Bilden av förekomst av interventionsprogram är betydligt ljusare än vad webbsökningen givit i en genomlysande undersökning på uppdrag av vice premiärministerns departement (Canter & Almond 2002). Här hävdas att mer än tre fjärdedelar av engelska räddningstjänster har någon form av interventions- eller utbildningsprogram för att motverka problematiken med ungdomar



som avsiktligt startar bränder. Man konstaterar att programmen förekommer i många former och i varierande komplexitetsgrad. De principer varpå de vilar är inte alltid klara. De är heller inte alltid etablerade på klara, validerade principer. Undersökarna har vidare konstaterat att det är ovanligt att programmen systematiskt utvärderats.

Den regeringsstödda undersökningen fann att de då aktuella programmen kunde placeras in följande i fyra kategorier:

- FACE-program.
- Muckleys system.
- Egenutvecklade program.
- Kombinationer av ovanstående.

FACE (Fire Awareness Child Education) är ett utbildningsprogram som utvecklats av Merseyside Fire Brigade och användes år 2002 av omkring 16 % av räddningstjänsterna. FACE etablerades 1988 med fokus på barn mellan 4 och 12 år. Programmet riktar sig inte mot svårare problematik utan endast mot dem som lekt med eld.

Utbildningspsykologen Andrew Muckley står bakom det system som fått bära hans namn och användes år 2002 av omkring en tredjedel av landets räddningstjänster. Muckleys design har fokus på kurativt stöd med hjälp av den resurs- och träningsmanual han färdigställde år 1997. De räddningstjänster som vill använda systemet får först träning av aktuell personal. Manualen tillhandahåller en egen typologi av beteendebaserade karakteristika. Dessa skall följas efter beslut om vilken av de i systemet beskrivna inriktningarna som skall användas.

Förutom ovanstående program förekommer skilda stödaktiviteter inom det engelska rättssystemet. Sådana riktar sig mot åldrarna 10 till 17 år vilka uppmärksammas för kriminella beteenden. Brandanläggelser kan förekomma bland dessa. Aktiviteterna är dock på så sätt mer övergripande.

I Liverpool uppmärksammades i början av 1990-talet att det inte fanns något alternativt stöd till rättsliga åtgärder för ungdomar som anlagt bränder. Därför uppgraderades FACE-programmet till FACE UP av Merseyside Fire Brigade och Liverpool's Youth Justice Department. Det färdigställdes 1991 med inriktning på ungdomar 10 -17 år. De aktuella ungdomarna får delta i tvåtimmarssessioner varje vecka under en period på 13 veckor och dessutom genomföra hemarbetsuppgifter (Broadhurst 1999).

I en senare studie på uppdrag av vice premiärministerns departement (Palmer, Caulfield & Hollin 2005) bekräftas förekomsten och strukturen av programmen från den tidigare undersökningen. Denna studie innehåller även redovisning av en enkät till utförare av program. Denna visar att 4 av 35 räddningstjänster tidigare arbetat med intervenering, att 32 gjorde det för närvarande och att 15 tänkte göra det de närmaste åren. Bland särskilda ungdomsteam hade 7 av 50 varit aktiva med stödprogram, 28 engagerade sig vid undersökningstillfället och 17 hade sådana framtida planeringar. Inom hälsovården var motsvarande uppgifter 7 av 27 avseende tidigare verksamhet, lika många i det närvarande och 10 för framtiden. Räddningstjänstens program var undantagslöst utbildande, hälsovårdens främst terapeutiska med inriktning på inlärnin av alternativa beteenden och ungdomsteamens kombinationer av dessa. Flera hade inslag av Muckleys system.

## **5.4. Australien**

På 1990-talet implementerades ett program för intervention och övrigt förebyggande arbete avseende unga brandanläggare i landet (Adler & Nunn 1993). Detta var presenterat för frivillig användning och anpassning efter regionala förhållanden.

År 2005 startade man på initiativ från Australiska regeringen vid Australian Institute of Criminology en undersökning för att se hur behandlingsstrukturen för unga brandanläggare såg ut och om det skulle finnas förtjänster i en utveckling (Muller & Stebbins 2007). Framför allt ansåg man att man behövde fokusera på problemen man har med de många vegetationsbränder (bushfires) som uppstår varje år. Många av dem befins eller misstänks vara anlagda. Ungefär 20 % av alla bränder i Australien misstänks vara anlagda av barn och ungdomar och 71 % av dessa vara busk- eller gräsbränder (Dadds & Fraser 2006). Två år senare presenterade man tankar om vidareutveckling.

För att erhålla underlag till förslagen företog man en enkätundersökning om befintlig verksamhet till räddningstjänsterna inom Australiens samtliga 8 delstater. Varje territorium har en samlad räddningstjänstadministration. Det framkom att det inom varje område förekom åtminstone ett operativt program.

Genom undersökningen sammanställde man detaljer kring 9 program. Alla program utom ett av Queenslands bägge riktade sig till såväl barn som ungdomar. I varierande grad startade man vid 3 – 5 år och sträckte sig till 15 – 18 år. Queenslands ”Juvenile Arson Offenders Program” var endast tillgängligt för ungdomar 13 – 17 år.

I övrigt företedde programmen ett flertal likheter:

- Specialtränade brandmän agerade kontaktpersoner.
- De flesta aktiviteterna genomfördes i hemmen.
- De var inte specialinriktade mot vegetationsbränder.
- De var huvudsakligen utbildningsinriktade med vissa element av beteendeförändring.
- Ingen öppen eld förekom.
- Medverkan från familjen uppmuntrades eller krävdes.
- Kopplingar och kontakter förekom med hälsovård och rättssystem.

På fråga om på vilka förutsättningar programmen var grundade svarade endast New South Wales Fire Brigades att deras program var baserat på kognitiv beteendemodell med inslag av brandskyddsutbildning. Övriga hade inga svar att ge. Undersökarna drog dock slutsatser att de flesta inhämtat inspiration i litteratur och från kontakter i andra länder, även om det inte fanns några uttalat planerade ansatser.

Man fann övergripande att programmen till största del överensstämde med rekommendationer som diskuteras i litteraturen; främst den amerikanska. Man konstaterade att de flesta program uppskattat de familjedynamiska kvaliteterna och dess bidrag till beteendeförändringar. Något man i tankarna för det samordnade utvecklingsarbetet fäst sig vid var de kärnkomponenter som formulerats av Metropolitan Fire Brigade i Victoria: Uppbyggnad av tillit (mellan brandmannen och brandanläggaren), utbildning/intervention och positiv förstärkning för att inte anlägga bränder.

Flera av programmen konstaterades ha regelbundna deltagarutvärderingar (brandanläggare och familj), av vilka särskilt föräldrautvärderingar rapporterades uppvisa höga nivåer av nöjdhet.

Inget av programmen hade dock utvärderats formellt avseende sina resultat exempelvis avseende återfall på längre sikt.

## 5.5. Sverige

Det har inte påträffats någon litteratur eller annat material som beskriver verksamhet för behandling av unga brandanläggare. En slumpmässig sökning på hemsidor för 12 av Sveriges största kommuners räddningstjänster eller räddningstjänstförbund gav också magert resultat. Endast Stockholm hade ett kortfattat avsnitt om anlagd brand över huvudtaget. På Kristianstads sida fanns en länk till en brandskyddsbroshyr för allmänheten som PDF-fil. Där beskrev en sida i några få meningar vad man skulle kunna göra för att skydda sitt hem och sin trappuppgång.

Det betyder inte att det inte finns aktiviteter. Särskilda program har genom andra källor kommit till kännedom i Stockholm och Linköping.

Genom hörsägen lär det dessutom finnas åtminstone mindre former av behovspåkallade engagemang på spridda ställen.

Sökning på andra organisationer än räddningstjänster har emellertid inte givit några resultat alls.

### **5.5.1. Stockholm**

I Stockholm har en brandman på eget initiativ och ideell grund startat en verksamhet där han gör hembesök hos barn och ungdomar i åldrarna 7 – 15 år och som anlagt bränder. Numera har han detta som heltidstjänst.

Verksamheten har ännu inte utvärderats, men den uppges vara ett koncept utarbetat på socialpsykologiska grunder med ambition att det skall kunna ses som helt professionellt.

Det ligger i konceptets idé att det skall vara en brandman som doftar rök som kommer. Brandmannen uppträder med auktoritet, men inte som ”farlig”, utan med hjälpsamhet. Konsekvenser för brandanläggelser ur juridisk synvinkel ges.

Verksamheten sker i kontakt med och stöd från Astrid Lindgrens barnsjukhus. Det finns en ambition att bygga upp ett nätverk även med andra organisationer. Redan nu förs vissa kontakter vidare till socialtjänsten och BUP.

Återkopplingsbesök sker efter 2 år. Aktuell familj får också brev och telefonsamtal. Mycket tid har enligt egen uppgift lagts ned på hembesökets innehåll.

Metoden avses nu utvecklas med en handbok.

### **5.5.2. Linköping**

Här fokuserar räddningstjänsten en verksamhet uteslutande på skolbränder. Sedan år 2007 använder man en modell som man själv har utvecklat. Man arbetar i särskilt tränade team och besöker skolor där det inträffat bränder som misstänks varit anlagda.

Där det hänt något diskuterar man med aktuell rektor och överenskommer om vad som skall göras. Man bistår om skolan själv vill ta tag i problemet. Om de inte kan det iscensätter man sin modell i sin helhet. Innan man träffar någon enskild misstänkt elev kontaktar rektorn vårdnadshavaren. Om vårdnadshavaren vill vara med går det bra, men man vill helst prata i enskildhet med eleven för att lättare bygga en relation. Är flera elever inblandade vill man träffa en i taget.

I de fall där någon fortsätter anlägga bränder trappar man upp engagemanget. Då tar man, på frivillig väg och med skolans och vårdnadshavarens samtycke, med eleven till räddningstjänstens övningsfält. Man beskriver då konsekvenser och visar på vissa exempel med bränder, dess verkningar och dess konsekvenser. I mån av behov gör man även studiebesök på någon av kommunens bägge brandstationer. Där visar man sina arbetsuppgifter och pratar om vilka risker brandmän utsätts för.

Hittills har man träffat 30 elever med en medelålder på 13,2 år. Det finns en egen utvärdering gjord.

Vid upprepade tillbud där det inte finns någon misstänkt genomför man s.k. ”konsekvenslektioner”. Det innebär att man koncentrerar sig på klasser där det finns problem i allmänhet och pratar om allvaret i att falsklarma, tömma brandsläckare, skapa brandtillbud etc.

## **6. Befintlig forskning**

Forskning har bedrivits inom området under lång tid, om än inte så frekvent. Det finns rapporter åtminstone från 1940-talet. Mycket har dock skett i samhällsutvecklingen sedan dess varför koncentrationen på sökningen har skett företrädesvis från 1980 och framåt. Några tidigare studier finns återgivna i egen rapport (Strandberg 1999). Det visar sig för övrigt i återfunna rapporter att det finns hänvisningar till, beskrivningar av och vidareutvecklingar av äldre forskning.

På senare år, under 2000-talet, har det fortfarande inte framkommit några större mängder av forskningsinsatser. Antalet omfattande studier av behandling är starkt begränsat. Det är vanligare med inriktningar på motividentifiering, gruppering av motiv eller fördjupning i ett fåtal enskilda fall.

Forskning överhuvud taget på detta område bedrivs nästan uteslutande i USA. Några studier genomförda i Storbritannien, främst för att klarlägga frekvens av användning, har återfunnits. En sådan redovisades i verksamhetsavsnittet (Palmer, Caulfield & Hollin 2005).

Över huvudtaget har de psykosociala programmen knappast alls utvärderats för att bedöma deras effektivitet att exempelvis minska återfall (Palmer, Caulfield & Hollin 2005).

I en översikt över befintlig amerikansk forskning (Putnam & Kirkpatrick 2005) särskiljs begreppet intervention att enbart användas för strategier i syfte att avbryta det brandanläggande beteendet, till skillnad från utbildning och behandling. Man har därvid funnit att det i en redan begränsad miljö av studier om unga brandanläggare existerar jämförelsevis lite forskning där man adresserar effektiviteten i interventionsinsatser.

Här återges ett antal forskningsarbeten som bedöms kunna bli till nytta för ett huvudprojekt för att utveckla behandlingsmetoder.

## **6.1. Ett antal forskningsrön**

### ***Jämförelse mellan tre olika program.***

Här jämfördes den inverkan tre olika metoder haft på barn och ungdomar med en genomsnittlig ålder av 9,6 år (Kolko 2001).

Även om det här handlar om yngre barn än de som är föremål för förstudien är det av intresse att se på skillnader i resultat mellan metoderna. Dessutom är detta det närmaste som för närvarande är tillgängligt.

Metoderna som studerades och utvärderades var:

- Hembesök av en brandman (HVF).
- Brandskyddsutbildning (FSE).
- Kognitiv beteendeterapi (KBT).

Studien genomfördes med 54 barn i åldern 5 – 13 år gamla som samtliga varit involverade i någon form av brandanläggning under de senaste tre månaderna. Sexton barn fick hembesök av en brandman medan 38 av barnen fördelades slumpmässigt till behandling med kognitiv beteendeterapi eller brandskyddsutbildning. Vid bedömningar innan behandlingsmetoderna sattes in befanns 83 % ha någon form av koncentrationsrelaterad dysfunktion där ADHD var den vanligaste.

Hembesöken gick till så att en uniformerad brandman mötte barnet/ungdomen med föräldrar i så snar anslutning till den uppdagade händelsen som möjligt. Samtalet gick ut på att informera om faran med bränder, titta på anpassat utbildningsmaterial om brandskydd och att direkt be

den unga att lova att inte bli inblandad mer i osanktionerad lek eller experimenterande med eld, benämnt "no-fire contract". Denna benämning indikerar att man sett händelserna som lek och oförstånd och inte fokuserat på uppsåt. Det framgår inte om detta varit ett pedagogiskt grepp, om det av tillfälligheter inte ingått några uppsåt eller om det handlar om så pass unga åldrar att uppsåt inte gått att definiera klart. Vid mötet fick föräldrarna allmänt informationsmaterial om förebyggande brandskydd. I denna metod ingick även en uppföljande kontakt 8 veckor senare då brandmannen tillsammans med barnet och föräldrarna gick igenom specifika typer av riskfyllda händelser och fördjupade något av det man tagit upp vid det första mötet.

Vid brandskyddsutbildningarna fick barnen teoretiska genomgångar och praktiska träningar enligt de skolprogram som utarbetats av bl a FEMA och NFPA. En brandman med utbildning i att använda materialet genomförde mötena. Föräldrarna fick, i samband med dessa möten eller vid separata träffar, genomgångar av olika slags brandorsaker samt allmän information om brandskydd. Av vad som framkommer i beskrivningarna tycks det inte som om man i denna metod kopplat utbildningen till de händelser som orsakat barnens deltaganden. Sessionerna varade vardera 1 timme vid 7 eller 8 tillfällen under en 8-veckorsperiod.

Omfattningen av behandling med kognitiv beteendeterapi var motsvarande den för FSE. För behandlingen svarade utbildad KBT-personal. Man fokuserade på några områden särskilt. Först kopplade man barnens motiv för brandanläggelserna med de känslor som var närvarande och om händelserna gav någon form av förståelse för vad som hänt. Det ingick träningar att hantera konflikter. Med föräldrarna gick man igenom motiv för brandanläggelser och hur sådana händelser kunde sättas in i sociala sammanhang samt hur de skulle kunna stödja positiva sociala beteenden.

Resultatet vid uppföljning av metoderna gav en minskning av antalet brandanläggningar och lek med tändstickor vid samtliga metoder men minskningen var signifikant större i den grupp som genomgått kognitiv beteendeterapi. För samtliga metoder gällde också att färre barn anlagt bränder efter behandlingen och även här var antalet barn som genomgått kognitiv beteendeterapi mindre benägna att anlägga bränder medan barn som genomgått brandsäkerhetsutbildning i mindre utsträckning lekt med tändstickor. Samtliga metoder gav också en minskning av osanktionerat eldande, nyfikenhet och fascination inför eld. Kognitiv beteendeterapi gav en större minskning av avvikande beteende relaterat till eld i jämförelse med brandmannabesök i hemmet som gav en ökning av sådant beteende. Den invändning som Kolko själv har mot resultatet är att metoderna inte sinsemellan är jämförbara avseende den tid som behandlingen varat. Det föreligger stora skillnader i behandlingstid mellan de olika metoderna.

Vid en studie från år 2006 där Kolko, Herschell och Scharf analyserar materialet från år 2001 (Kolko) på nytt framkommer att brandsäkerhetsutbildning som förväntat förbättrade barnet och föräldrarnas kunskap mer än vad kognitiv beteendeterapi och brandmannabesök i hemmet gjorde medan kognitiv beteendeterapi i högre grad än de två andra metoderna kunde förbättra barnets problemlösningsförmåga. Brandsäkerhetsutbildning var i jämförelse med brandmannabesök i hemmet mer effektiv för barn med befintlig kunskap om brand och brandanläggning. Säkerhetsutbildningen minskade dock inte barnets nyfikenhet och fascination inför eld. Kognitiv beteendeterapi och brandsäkerhetsutbildning fungerade bättre än brandmannabesök i hemmet vid dysfunktionalitet i familjen. Kolkos m.fl. slutsatser är att varken kognitiv beteendeterapi eller brandsäkerhetsutbildningar är effektiva när det gäller barns nyfikenhet eller fascination inför eld och inte heller var kognitiv beteendeterapi mer effektiv än brandsäkerhetsutbildning när det gäller att komma tillrätta med barn med beteendemässiga eller emotionella störningar. Avslutningsvis påpekar Kolko m.fl. (2006)

bristerna i studien med hänvisning till det relativt sett lilla antalet deltagare (54 stycken) och till skillnaderna i behandlingslängd mellan metoderna.

### ***Jämförelse mellan två utbildningsprogram.***

Frågan som belystes i denna amerikanska studie var: Finns det någon skillnad i framgång mellan de utbildningsprogram som tillhandahålles av FEMA respektive National Firehawk Foundation (Kolko 1988)? Även denna forskning genomfördes av David Kolko och initierades när Firehawks-organisationen fungerat som nationellt forum endast några år. Undersökningen omfattade 29 lokala utförare av endera programmet. Utförarna kunde vara enskilda räddningstjänster, polismyndigheter eller liknande likväl som alternativt samordnade sammanslutningar. Av de undersökta använde 16 stycken FEMA:s program och 13 stycken Firehawks motsvarighet.

Resultatet visade endast få signifikanta skillnader mellan de bägge koncepten. Båda förlitade sig nästan helt på brandskyddsutbildning med likartade och lika starka effekter. Skillnaden var att det i Firehawkssystemet ingick att sätta upp en längre kontakt mellan den unga brandanläggaren och en brandman, men det visade i undersökningen inte på någon förstärkt effekt.

### ***Översiktsstudie.***

Denna insats utfördes som en doktorsavhandling vid Indiana University (Slavkin 2000) med två syften:

1. Värdering av de psykometriska egenskaperna i FEMA:s frågeformulär som används för att registrera brandanläggelser med deltagande från ungdomar.
2. Analyser för att identifiera och utveckla a) brandanläggartypologi, b) variation av graden av allvarlighet hos de bränder som anlagts av unga samt c) förutsägelser av sannolikheter för återfallsbeteenden hos unga brandanläggare.

Innehållet i denna studie skiljer sig därmed från huvudintresset här, men den innehåller intressanta översikter av tidigare arbeten där behandlingar finns omnämnda. Dessutom undersöks hur individuella faktorer respektive miljöfaktorer påverkar profiler och risker för brandanläggelser. Detta är viktiga förhållanden att överväga i samband med val av och utveckling av behandlingstyper. Studien betonar sociala faktorer som utlösande för ungdomar som har viss typ av individuell problematik.

Några resultat direkt från studien:

- Det framkom inga samband mellan upprepade brandanläggelser och enures.
- Ungdomar som identifierats som grymma mot djur befanns utgöra en större risk än andra att delta i upprepade brandanläggelser.
- Yngre barn som anlagt bränder av nyfikenhet har orsakat störst skador materiellt sett.
- Bland dem som anlagt bränder som rop på hjälp var fler flickor än pojkar.
- De som definierats tillhöra typen ”ungdomsbrottslingar” (Fineman 1995) visade sig öka sina deltaganden både i antal och allvarlighetsgrad genom åren.
- De som föll under typen ”allvarlig störning” visade störningstendenser mycket tidigt i livet.

### ***Bumpass Graphing Technique.***

Läkaren Eugene Bumpass hade tidigare anpassat sin teknik för olika typer av störningar till unga brandanläggare och mätte resultat i denna studie (Bumpass, Fagelman & Brix 1983). Tekniken är en kartläggningssprocess för att konkret visualisera de händelsestyrda stimuli som orsakar de speciella känslor som leder till brandanläggelse. Deltagarna tränas i att känna igen

dessa utlösande känslor tidigt i händelseprocessen i en sekvens så att de kan avbryta tankekedjan och välja mer produktiva responser på svåra känslor.

Bumpass med kollegor studerade 29 patienter i åldrarna 5 till 14 år och som behandlats med denna metod. Det visade sig att endast 2 stycken hade fortsatt elda i en uppföljning med kontroller upp till mellan 6 månader och 8 år (genomsnitt 2½ år).

### ***Hantering av problematiken med unga brandanläggare.***

Amerikanska sammanslutningen av ansvariga för förebyggande verksamhet, National Association of State Fire Marshals, har genomfört en djupstudie, den första av detta omfattande slag framhåller man, för att klarlägga hur intervention av unga brandanläggare hanteras (Kelly red. 2001). Man arbetade därvid i 7 fokusgrupper av experter. Dels genomförde man djupdiskussioner inom grupperna, dels utförde grupperna ett antal enkäter till det kollektiv som är engagerade i problematiken.

Studien är uppdelad i 5 problemområden, som redovisats med separata resultat.

Det första området handlade om uppmärksamheten på problemet. Man konstaterade att det finns en utspridd uppfattning att räddningstjänsten äger problemet, trots att det drabbar hela samhället. Särskilt fann man att personal inom den mentala hälsovården visste föga om problemets existens och att de visade svagt intresse för frågan.

Område två tog upp utbildning av personal. Alla 7 fokusgrupperna, som var och en adresserade olika expertområden, kom till samma slutsats att mycket få yrkesverksamma hade fått formell, erkänd träning eller utbildning vare sig i att identifiera problemet eller behandla avvikande beteenden på området. Det gällde såväl räddningstjänst som polis, mental hälsovård, skola, social service som rättsväsende. När man åter skärskådade mental hälsovård fann man en avsaknad av kunskap om behandlingssätt, okunskap om tillgänglig information via litteratur samt bristande intresse för att delta i träning och utbildning om det skulle erbjudas.

Som tredje område jämförde man framgångsgraden på orter där man haft samordnade insatser kontra där man inte hade det. Resultatet var entydigt att det var en överväldigande skillnad till de samordnandes fördel. Man menade till och med att spridda insatser till största del blev rent misslyckade.

Det fjärde området var en uppföljning av de närmast föregående då man tittade på tänkbara orsaker till att man inte samverkade. Den vanligaste orsaken visade sig vara avsaknad av eller otydlig kommunikation. Mellan vissa yrkesgrupper hade man ingen kontakt. Mellan andra förstod man inte varandras intentioner då man använde skilda vokabulärer.

Sist fördjupade man sig i problemet med konfidentialitet. Det framkom att oförmågan att dela med sig av information var vitt utbredd. Särskilt förekom det, inte oväntat för undersökarna, i kontakter med rättsväsendet.

### ***Kvinnliga brandanläggare.***

Här är en studie som jämförde 28 kvinnliga brandanläggare med 28 kvinnor i en kontrollgrupp på ett och samma fängelse i Storbritannien (Stewart 1993). Förvisso handlade detta om vuxna personer, men de redovisade skillnaderna i beteenden och bakomliggande psykologiska förhållanden är ändå intressanta att betrakta.



De signifikanta skillnaderna, där brandanläggarna hade större problem var:

- Låg självkänsla.
- Begränsad kommunikationsförmåga.
- Depression eller känslor av att vara deprimerad.
- Bristfällig aggressionskontroll.

Undersökarna diskuterar som avslutning en modell för att förebygga återfall.

## **6.2. Kontakt med forskare**

Via e-mail har författaren upprättat kontakt med tre forskare, varav två återfinns på olika ställen i denna rapport. Den tredje har lovat sända material per post. Detta har dock inte hunnit fram i tid för rapportens färdigställande.

Fil dr David Kolko vid University of Pittsburg School of Medicine, Pittsburg, Pennsylvania, leder samtidigt en specialenhet vid en psykiatrisk klinik. Han har närmare 30 års erfarenhet av forskning på och behandling av unga brandanläggare. Hans senaste rön från en studie av 150 utbildnings- och behandlingsprogram i Nordamerika kommer att publiceras inom kort, men han kunde vid de första kontakterna inte lämna ut några resultat.

Fil dr Michael Slavkin är professor i pedagogik vid University of Southern Indiana, Evansville, Indiana. Han har arbetat med organisationer över hela USA för att koordinera behandlingsprogram och upprätta organisationsövergripande grupper.

Fil dr Karen Gold, Gold Services, Lake City, Florida konsulterar vid räddningstjänster för att genomföra behandlingar av unga brandanläggare.

## **7. Eget tidigare projekt**

Under åren 2005 och 2006 genomförde författaren ett projekt i syfte att utröna om ungdomar som anlagt bränder skulle vara mottagliga för behandling med tekniker från kommunikationsmetoden NLP, NeuroLingvistisk Programmering (Strandberg 2006). Projektet bestod dels av försök med praktisk behandling, dels av en undersökande studie i syfte att belysa mottagligheten och därmed förutsättningar för effektivitet i behandlingssättet.

## 7.1. NLP

NeuroLingvistisk Programmering är ett pragmatiskt inriktat

- *beteendestudium* – studier av, inom olika områden, omvittnat skickliga personers framgångsrika beteenden och kommunikation med en
- *metodologi* – sammanställning av dessa studier i ”hur-strategier” och en
- *teknologi* – utveckling av och utbildning i tekniker, så att andra kan använda dem, med bibehållande av egna personligheter (O'Connor & Seymour 2008; Bavister & Vickers 2004; Knight 1995).

NLP har utvecklats genom att studera och efterlikna tänkandet och beteendet hos experter inom många områden, men främst kommunikationsområdet. Man har på så sätt sammanställt ett antal principer och särtecken som lämpar sig för att identifiera och analysera värderingar, beteenden och tankesätt så att de kan användas för att få fram vägledningar till förändrade handlings- och förhållningssätt, ”recept på framgång”, på ett så tillgängligt sätt att det skall vara möjligt för alla att använda.

NLP tillhandahåller på så sätt en metod för att se bortom vad människor gör och upptäcka de mer osynliga krafterna bakom beteendena.

Det som Neuro står för handlar om nervsystemet. NLP beskriver att tänkande, minnen, skapande, visioner och alla andra kognitiva processer är ett resultat av program som det mänskliga nervsystemet hanterar. Mänsklig upplevelse av livet är en kombination av den information en människa mottar och behandlar genom sitt nervsystem. Erfarenhetsmässigt för den enskilda människan har detta att göra med hur man uppfattar världen med sina sinnen: syn, hörsel, känsel, lukt och smak.

NLP tar även hänsyn till av lingvistik. Språket är en produkt av nervsystemet, men i sin tur formar och stimulerar språket aktiviteten inom nervsystemet. På så sätt har effektiv kommunikation och social kontakt att göra med hur språket används för att instruera, stimulera och verbalisera koncept, mål etc. som är relaterade till en specifik situation eller handlande.

Det lämnar idén med programmering kvar att förklara. NLP är baserat på att mänskligt inlärande, minne och kreativitet är en funktion av program, där neurofunktioner och språkanvändning kombineras och som fungerar mer eller mindre tillfredsställande för att åstadkomma ett önskat resultat. Det som förutsätts här är att människan växelverkar med sin omgivning via sin inre programmering. Man reagerar på problem och närmar sig nya idéer enligt den sorts mentala program som man har etablerat. Alla program är inte likvärdiga. En del program och strategier är mer effektiva än andra för att klara av vissa typer av aktiviteter.

Det finns en del gemensamma drag mellan NLP och andra psykologiska inriktningar då NLP baseras på neurologisk, lingvistisk och kognitiv vetenskap. Den använder sig även av principer från datorprogrammering och systemteori. Dess syfte är att sammanfoga ett antal olika typer av vetenskapliga teorier och modeller till en fungerande enhet.

De flesta av teknikerna och verktygen inom NLP har utvecklats genom en process som kan benämnas som "efterhärming" (eng. modelling). NLP:s huvudsakliga tillvägagångssätt har varit att efterlikna effektiva beteenden och de kognitiva processerna bakom.

NLP utvecklades i början av 1970-talet i Kalifornien av John Grinder, fil dr i lingvistik och Richard Bandler, psykolog och gestaltterapeut. Med stöd och under starkt inflytande från socialantropologen Gregory Bateson intresserade man sig för hur vissa terapeuter kunde få bättre resultat med sina klienter än andra. De som på så sätt uppfattades geniala i sina verksamheter var till en början tre: Gestaltterapiens grundare Fritz Perls, system- och familjeterapeuten Virginia Satir samt hypnoterapeuten Milton H Erickson. De definierades med Gregory Batesons vokabulär "the difference that makes a difference". Det intressanta var därmed att de kunde skapa varaktiga förbättringar hos sina klienter (Bandler & Grinder 1975; Grinder & Bandler 1976).

Grinder och Bandler spenderade ett antal år att studera sina förebilder "modeller". Studierna fokuserade på deras beteenden och beteendekedjor. De övade in – modellerade - beteendena själva och utförde dem till dess de fick samma goda resultat på ungefär samma tid som förebilderna.

Även de på så sätt erhållna kunskaperna har kommit att kallas "modeller". Exempelvis har Ericksons språkmönster benämnts "Miltonmodellen".

Modelleringsarbetet resulterade i metoder för arbetssättet och hundratals tekniker.

Under åren sedan starten har det kontinuerligt tillkommit erfarenheter och nya tekniker (Bostic & Grinder 2001). Det finns även utveckling med speciella anpassningar för barn och ungdomar i skolmiljö. John Grinders bror Michael har under lång tid verkat inom och dokumenterat detta område. Han har konstruerat material med hänsyn taget till barn i riskzonen, åldersuppdelat för exempelvis gruppen 11 - 15 år (Grinder 1999).

## **7.2. Förutsättningar för och genomförande av projektet**

Studien genomfördes vid Öxnevallan; ett behandlingshem i Mellansverige som har en miljöterapeutisk behandling profilerad mot kognitiv beteendeterapi, KBT. Flera ur behandlingspersonalen hade vid projektets start KBT-utbildning på olika nivåer och var vana användare av metoden. Det var en förutsättning att i arbetet se om och hur NLP skulle kunna användas samtidigt som komplement och i harmoni med KBT. Redan vid starten konstaterades detta accepteras av personalen och fungera väl.

Fyra elever som anlagt bränder ingick i studien. De intervjuades och fick med projektledaren som handledare pröva på NLP-övningar. Detta gjordes med omfånget 2 – 4 tekniker under 2 – 6 träffar vardera. Dessutom träffade projektledaren, i jämförande syfte, ett antal ungdomar som inte anlagt bränder. Tre behandlingsassistenter biträdde vid vissa möten och utförde kompletterande behandlingar mellan projektledarens träffar.

För att assistenterna skulle få erforderlig kompetens utbildade projektledaren dem i ett officiellt certifieringssteg 1, "Practitioner", inom NLP.

Undersökningsresultaten visade att samtliga fyra ungdomar reagerat positivt på NLP-övningarna. Dessa tekniker varierade från utveckling av språkmönster och andra kommunikationsfärdigheter till förmåga att skapa positiva sinnessillstånd. Det sistnämnda

användes i syfte bland annat för att minska ångestladdade behov av att anlägga bränder. Ungdomarna lärde sig behärska teknikerna för att sedan använda dem själva vid behov.

Projektledaren kunde genom erfarenhet av att arbeta med NLP konstatera att ungdomarna inte bara uppskattade övningarna utan också synbarligen positivt förändrade delar av sina beteenden och sinnestillstånd. De gav även uttryck för förändringar i inställningar till sina situationer. Detta bekräftades också av projektteamets behandlingsassistenter.

Det skall poängteras att projektets syfte aldrig varit att komma till resultat såsom avbrytande av det brandanläggande beteendet. Därtill var projektiden för kort.

### **7.3. Uppföljning**

Vid samtal med institutionschefen vid Öxnevalla behandlingshem framkom att endast en av dem som medverkade i projektet fanns kvar vid institutionen. Han bodde numera i s.k. särskilt boende, där han inte skulle behöva umgås med övriga elever i full utsträckning, då det ingår i hans problematik att ha svårt att hantera interaktioner och kan överreagera vid exempelvis konflikter.

Han hade fått en av de NLP-utbildade medarbetarna ur behandlingspersonalen som särskild stödjure. Vid samtal med henne beskrev hon att det brandanläggande beteendet, som varit högst frekvent, upphört men att det fanns andra problembilder med självskador, som man inte lyckats komma till rätta med. Hon avsåg nu när hon skapat en överblick över problematiken att ta upp träningen med NLP.

Institutionschefen beskrev att man i allmänhet med de brandanläggande ungdomarna man haft fokuserat på att använda arbetssätt som verkat ångestdämpande. Han poängterade också vikten av att koppla brandanläggandet till annan problematik och se om det kunde urskönjas några likheter på några sätt i den unges agerande.

Ett problem man identifierat sedan projektiden är att dessa ungdomar haft svårt att beskriva sina känslor i ord. Därmed har ungdomarna haft svårt att begripa vad känslorna stått för. De har även haft svårt för att känna skillnad på olika känslotyper. Man har då med stöd i KBT och NLP arbetat med att visa fotografier på människor och situationer där känslotillstånd speglas samt foton på ungdomarna själva när de befunnit sig i definierade känslolägen. I diskussioner kring dessa har de visat sig förstå känslorna bättre. Därpå har man arbetat med att öva ungdomarna i att skapa minnen med hjälp av inre bilder av vad de upplevt.

## **8. Intervjuer med studiens målgrupper**

I detta kapitel redovisas samtal, som genomförts som semistrukturerade intervjuer per telefon med flertalet av de grupperingar som angivits som målgrupper med intresse för studiens innehåll och resultat.

Det är endast grupperna myndigheter och forskare som helt utlämnats. Eftersom syftet med intervjuerna varit att utröna om man genomfört eller haft kännedom om behandlande verksamhet för unga brandanläggare kopplat till synpunkter på utvecklingsbehov, har dessa inte setts som relevanta i sammanhanget.

Institutionsvården är också en angiven målgrupp, men denna finns redan tillräckligt dokumenterad i tidigare arbeten (Strandberg 1999, 2006).

## **8.1. Intervjugrupp**

Det antal som intervjuats från studien målgrupp är totalt sexton personer (polisen 4, räddningstjänsten 3, skolan 3, socialtjänsten 3, BUP 2 och frivilligorganisationer 1).

Med det begränsade antalet intervjuade har inte syftet varit att presentera en bild av förekomsten av behandlingar. Ambitionen har istället varit att förstå hur verkligheten kan te sig för en genomsnittlig medarbetare inom dessa organisationer, vilka i sig förväntas hysa ett intresse och otvetydigt har någon form av ansvar i sammanhanget.

Om det i framtiden presenteras behandlingsmetodik är det personer ur dessa kategorier som kommer att aktualiseras som användare, påverkare eller aktivitetsansvariga.

Intervjupersonerna har fått resonera tämligen fritt och återkommande kring frågeställningarna. Kring vissa av frågorna har några inte haft erfarenheter eller i övrigt ingenting att tillföra. Därför sker redovisningarna i löpande text.

### ***Frågeställningar.***

- 1) Har anlagda bränder på något sätt aktualiserats hos er de senaste åren och i så fall av vilken typ?
- 2) Vet eller misstänker du att ungdomar har varit inblandade?
- 3) Har du haft kontakt med någon ungdom som anlagt brand?
- 4) Har ni inom er organisation, vad du känner till, haft någon spontan hantering eller använt något hanteringskoncept för ungdomar med brandanläggarproblematik?
- 5) Har du någon åsikt eller några tankar om behandling av ungdomar som anlagt brand?
- 6) Har du vetskap om någon form av behandling någon annanstans?

## **8.2. Polisen**

De fyra poliser - från Gävle, Uppsala, Malmö respektive Skövde - som intervjuats ger en bild av situationen med bränder och skadegörelse som skiljer sig åt en del.

I Gävle har tjugo ungdomar förhörts och några erkänner att de "lekt med eld" medan man i Uppsala endast haft misstankar riktade mot ungdomar och alltså inga fall där man kunnat binda någon vid brott.

I Malmö finns för närvarande två unga män under utredning misstänkta för brandanläggning.

Situationen i Skövde har under en längre tid präglats av de bränder som skedde på förskolor där det också fanns misstänkta. En av dem som misstänktes har också dömts för en skolbrand och börjat betala skadestånd. Bränderna i Skövde var enligt den intervjuade polisen anlagda på ett "professionellt sätt".

Förutom bränder i skola och skolmiljö har också vandalisering skett liksom bilbränder, bränder i soprum, containers, garage och brand i en idrottsanläggning.

Polistjänstemännen har alla erfarenheter begränsade till utredningsskedet. Man har inte haft som uppdrag att engagera sig i begränsande, förebyggande eller stödjande åtgärder. I Rosengård i Malmö, som är ett särskilt problemområde i sammanhanget, har man ägnat tankar åt anläggarna som individer och att de skulle behöva stödåtgärder. Man känner varandra rätt väl mellan polisdistrikten. Ingen känner dock till några särskilda verksamheter i något annat område.

### **8.3. Räddningstjänsten**

Stockholm, Linköping och Eslöv (del av skånska Räddningstjänsten Syd) är de räddningstjänster varur företrädare intervjuats. Två av dem, Stockholm och Linköping, har egna verksamheter som beskrivits ovan.

I Eslöv har den intervjuade brandmannen en tjänst som omfattar att vara en dag i veckan på en högstadieskola, där man haft problem med bränder. I uppdraget ligger att söka skapa förtroendefulla kontakter såväl i förebyggande syfte som när något inträffat. Brandmannen söker inte upp några skyldiga. Syftet är mer att marknadsföra och få förståelse för räddningstjänstens arbete samt att betona vikten av elevernas "samarbete" genom att vara ansvarsfulla och försiktiga. Kontakterna sker i korridorer och på skolgården under raster. I framtiden kan det även förekomma på lektionstid.

Alla företrädarna var engagerade och betonade vikten av att ha ett brett förebyggande och uppföljande arbete på området. Man kände dock inte till någon verksamhet hos andra räddningstjänster i landet. Man har heller inte sökt nätverk aktivt.

### **8.4. Skolan**

Här har tre rektorer i Stockholm, Göteborg och Malmö givit sin syn. Erfarenheter kopplade ambitioner skiljer sig åt markant.

I Stockholm såg rektorn det flertalet bränder som inträffat på hans skola de senaste åren som ett hot mot verksamheten och att det borde skyddas på något sätt. Det hade skett incidenter under sommartid likväl som under terminerna. Förra nyåret hade någon kört in en bil på

skolgården och sedan tänt på den. Hur skyddsåtgärderna skulle kunna ske hade han dock inga åsikter om. Brandproblematiken stod i skarp konkurrens med mycket annat som konstaterades ta överhanden. Man hade inga tankar på eget engagemang.

Vid den skola där Göteborgsrektorn tjänstgjorde hade endast en brand i en tältbyggnad inträffat de senaste åren. Någon misstänkt hade man inte lyckats ringa in. Problemet uppfattades inte som särskilt stort. Däremot hade man många andra sociala problem att ta tag i.

Malmöskolans rektor uppfattade brandproblemen desto allvarligare. Där förekom bränder periodvis med ett genomsnitt på någonting varje vecka. Man uppfattade orsakerna mest som uttryck för tristess. Skolan hade tillsammans med föräldrar inrättat ett skyddsråd. Det förekom också ett mindre omfattande samarbete med räddningstjänsten. Skolan hade själv haft samtal med misstänkta elever, men aldrig kunna binda någon vid en enskild händelse. Man upplever stor otillräcklighet och konstaterar att det finns föräldrar som inte är de bästa förebilder. Det finns en ambition att inkludera eleverna med dessa problem i en positiv helhet och verklighet.

Här finns därmed sammantaget kombinationer av upplevda problem med eller utan ambition att åtgärda samt icke upplevda problem och därmed inget uttalat intresse för insatser. Man är genomgående mer förtrogna med sociala problem i allmänhet.

## **8.5. Socialtjänsten**

Det framkom en gemensam förståelse för problematiken och att åtgärder är behövliga från de tre intervjuade företrädarna; en biträdande socialchef och två socialsekreterare från Borås, Stockholm respektive Marks kommun.

Alla kommunerna, eller distrikten, har haft ett flertal fall. I Borås kände företrädaren inte till om man inom organisationen hade arbetat med sådana ungdomar på något sätt. Själv hade han inte gjort det.

Både i Stockholmstadsdelen Skärholmen och i Mark hade socialsekreterarna själva haft fall för utredning. I Stockholm rörde det sig främst om gäng som satt bränder i anslutning till att de träffats. I ett fall handlade det om marijuanamissbruk. Ett annat fall rörde en ungdom med multiproblematik och som höll sig mest i ensamhet. Brandanläggelser hade uppmärksamrats redan i 7 – 8-årsåldern.

Socialsekreteraren i Mark hade haft fall både i sin nuvarande och tidigare tjänst i annan kommun. Hon, liksom de övriga, konstaterade att de endast utförde utredningar i sina uppdrag. Inga interventioner var aktuella under utredningsskedena. De kände heller inte till några metoder anpassade för problematiken. Det skulle dock välkomnas.

Det var i övrigt svårt att finna några socialsekreterare med erfarenheter av problemet. Det krävdes ett flertal förfrågningar.

## **8.6. Barn- och ungdomspsykiatri**

Två tjänstemän med olika uppgifter inom Stockholm läns landstings BUP-enheter, en behandlare och en central placerad utvärderare intervjuades.

Det något längre samtalet med behandlaren står som typexempel för inte mindre än 15 förfrågningar; snabbt avslutade. Alla gav samma resultat: Ingen hade haft något enda fall. Man hade därmed inte funderat över det och hade inga synpunkter. Flera av behandlarna uppgav samtidigt att de många tjänsteår bakom sig; några så många som 30.

Utvärderaren hade inte heller själv kommit i kontakt med ungdomar som anlagt bränder varken i sin nuvarande funktion eller i sin tidigare som behandlare. Ingen frånsatt en 15-årig flicka som försökte bränna sig med en cigarettändare under samtalen. Hon lyckades då få flickan att elda papper i en burk i sandlådan i stället, medan de pratade om händelsen.

Innan intervjun hade utvärderaren kontrollerat med landstingets vårdregister, men konstaterat att uppgift om detta problem saknades. Hon hade även frågat chefläkaren på BUP-kliniken om "eldare", men denna kunde inte dra sig till minnes någon.

De vidare uppgifter som förmedlades var att ungdomar som misstänks för eller konstateras ha anlagt bränder skall anmälas till socialtjänsten. Vid behov av slutenvård skall de i första hand förmedlas till Statens institutionsstyrelsens institutioner. Då BUP-klinikerna främst styrs av Hälso- och sjukvårdslagen skall i stort sett alla insatser bygga på frivillighet.

Som slutsats menade utvärderaren att det inte handlar om att ungdomarna inte skulle tas emot inom BUP, utan om att BUP inte kan erbjuda rätt vårdform. Hon uppgav att det fanns missnöjdhet med detta, men att det inte planeras någon lagändring.

## **8.7. Frivilligorganisationer**

Här intervjuades en företrädare för Civilförsvarsförbundet. Han konstaterade att man inte aktivt arbetade med problematiken i det nuvarande, men att det sågs ligga inom det möjliga arbetsområdet och uppdraget. Han ansåg problemet vara omfattande och svårt och sade att de diskuterat frågan då och då i organisationen.

Civilförsvarsförbundet har erfarenhet av skolan, där man sedan många år verkat med utbildning och sett behoven av kunskap att ta vara på sig. Företrädaren uttryckte att organisationen har vana av att arbeta med ungdomar i de åldrarna som är aktuella här.

Man skulle gärna lägga in en lämplig form av verksamhet som organisationen kan bidra med i sina utbildningsprogram för instruktörer och medlemmar.

## **9. Ett aktuellt fall**

Syftet med detta kapitel var ursprungligen och enligt ansökan att, i mån av tillgång, intervjua några unga brandanläggare om deras situation, om de erhöll någon form av stödjande insatser



och om de själva upplevde några sådana behov. Endast en sådan ungdom har dock påträffats genom kontakter med kommuner och motsvarande under projektets gång. Att söka upp institutionsplacerade ungdomar skulle inte uppnå det avsedda syftet, då sådana redan är under allmän behandling. Att undersöka om det skulle gå att särskilja insatser för olika behov hos en och samma individ skulle sannolikt gå utöver denna studies ambitioner.

Därför relateras i stället erfarenheterna från det aktualiserade fallet, som en infogad verklighetsbild, i förhoppning att det ytterligare kan bidra till förståelsen för hur problematiken i praktiken kan yttra sig.

Tidigt år 2009 kontaktades författaren av en socialsekreterare i en mellansvensk kommun med ca 10 000 invånare. Hon hade fått ett ärende aktualiserat med en 16-årig pojke. Mamman tog själv kontakt med socialtjänsten då hon var orolig för pojkens eldande.

## **9.1. Historik**

Mamman var frånskild med 5 barn i åldrarna 11 – 20 år, men levde nu med en ny partner. Den nye mannen hade accepterats väl i familjen, som i sin helhet fungerade mycket väl. Föräldrarna hade stabila arbeten och alla barnen gick i skolan eller hade avslutat utbildning med klara betyg. Bostaden var en gård något utanför samhället.

Den aktuella pojken var mellanbarnet. Han hade sedan tidigare en samhällskontakt, då han diagnostiserats med ADHD. En yngre bror hade fått samma diagnos. För 16-åringens del hade diagnosen inneburit medicinsk utredning med viss medicinering som följd. Det hade tagit en tid att anpassa doserna. Medicinen hade också bytts ut vid ett tillfälle.

Skolarbetet hade varit besvärligt på grund av koncentrationssvårigheterna. Några ämnen klarade han av vid grundskolans avslut, men inga betyg i kärnämnen var godkända. Detta läsår kompletterade han svenska, engelska och matematik vid en särskild gymnasieförberedande skola.

Intresset för eld och eldande hade uppmärksammats av mamman tidigt i pojkens liv; redan i 4-årsåldern. Han hade bland annat med en tändare satt eld på madrassen i våningssängen ovanför hans egen säng medan en bror låg och sov. Elden slocknade dock snart.

Man hade i övrigt funnit pojken eldande ute och i andra byggnader än bostaden vid några tillfällen. Oron växte när man till detta hittat tändstickor; nya och avbrända; samt tändare på allehanda ställen.

Inga omfattande bränder hade blivit följderna. De mesta av tilltagen hade slutat av sig själva. Exempelvis återfanns ett till hälften uppbränt pennskrin av konstläder i pojkens byrålåda. Det uppmärksammades då det luktade rök. Lådan var full med aska och hade kolat en del.

## **9.2. Möten**

Författaren har hittills träffat pojken två gånger. Det första tillfället var i samband med möte med föräldrarna och socialsekreteraren, men utan pojken. Då gavs bakgrunden, varefter gruppen träffade en behandlare vid BUP, där pojken aktualiserats. Behandlaren hade tidigare

träffat pojken vid ett par tillfällen, men ville inte fortsätta. Behandlaren klargjorde då att man inte kunde göra något mer, då alla kontakter måste ske på frivillig grund.

Vid första mötet med pojken berättade han varför han inte ville fortsätta hos BUP. På fråga om sina framtidsplaner hade han sagt att han ville bli svetsare, varpå han fått kommentaren: ”Är det för att du får syssla med eld då?”

När han gav sin egen beskrivning av eldandet menade han att detta nu tillhörde det förflutna. Orsakerna var att han var nyfiken på hur olika material skulle brinna, hur utbredning skulle ske och liknande. När det gällde pennskrinet sade han att han hade hört att läder inte kunde brinna. Det ville han se själv. Det flammade dock upp omedelbart. Det tog en tid innan han förstod att detta var konstläder och därmed ett annat material.

I övrigt berättade han om sitt stora intresse för motormekanik. Han hade haft ett flertal mopeder. Han hade köpt dem billigt, reparerat dem och sedan sålt dem. Körandet var inte det stora intresset. Han vistades också ofta hos en bilmekaniker som lät honom arbeta med sina egna ”projekt”. När något gick fel i arbetet kunde han snabbt tappa tålamodet, vilket tillhörde hans problembild. Enligt honom själv fortsatte han dock så småningom och färdigställde vad han hade påbörjat. Föräldrarna hade vid sin tidigare beskrivning inte sett det lika välfungerande, men höll med i stora drag. En stor fascination för pojken var att utveckla och ändra på motorerna så att de skulle fungera med större effekt eller annorlunda på annat sätt.

Det framstod mot den bakgrunden tämligen tydligt att pojken hade en stark experimentlusta. Det syntes som en rimlig hypotes att även eldandet skulle kunna kopplas till detta. Därmed skulle det finnas drag av den tidigare presenterade typologins typ 2 ”oavsiktlighet” (Fineman 1995). Det fanns dock så starka drag av inlärningssvårigheter att det borde ske en koppling till typen 6 ”kognitionsproblematik”. I övrigt fanns ett par kopplingar att göra till egna tidigare rön (Strandberg 1999): Svårighet i skolarbetet och självdestruktivitet. Det senare gällde att pojken kunde förstöra sina motordelar eller andra tillhörigheter. Däremot fanns det drag som var de motsatta i jämförelse med rönen. Den främsta motsatsen var att pojken hade positiva framtidsdrömmar. Därmed framträdde antagandet om att experimenterandet kopplat till brist på förståelse för konsekvenser som det starkaste. Inlärningssvårigheterna antogs mer bero på koncentrationsproblematiken än på problemlösningsförmåga. Den medicinska utredningen hade dessutom hävdad att intelligensnivån var normal, om än något under genomsnitt.

Vid den första träffen testades språkförmåga och mottaglighet för att förändra beskrivningar. Det visade sig vara mycket lätt för pojken. Han prövade själv att formulera beskrivningar om skolarbetet så att det passade honom bättre och att han kände sig bättre till mods. Detta skedde i enlighet med NLP-baserade tekniker om språkmönster. Vidare ombads han för sin inre syn plocka upp en situation där han var ”på kant” med en annan person. Först såg han detta som om han var själv inne i situationen (associerad) och därefter steg han ut ur sig själv och såg sig tillsammans med den andra personen (dissocierad). Övningen fick avsedd effekt – att de negativa känslorna lämnades med dissocieringen.

Vid ett andra möte prövades fler tekniker. De flesta baserades på mentala föreställningsbilder. I en såg han en god förebild i vilkens förmåga han sedan iklädde sig. I en annan såg han sig i ett framtidsperspektiv ha klarat av vårens skolarbete och börjat på en bilmekanikerutbildning. Det skall i sammanhanget kommenteras att han innan övning framhöll att han uppfattade sin prognos för att bli godkänd eller väl godkänd i kärnämnen som god. Bägge mötena pågick under vardera 1 timme och 15 minuter. Pojken var under hela tiden helt koncentrerad. Det behövde inte ske några avbrott för att upp och röra på sig. Han hade osedvanligt lätt för att visualisera och stanna inne i de mentala processerna hela tiden.

Noterbart är att övningarna inte kopplades direkt till eldande. Pojken såg inte själv detta som ett problem längre. Därför koncentrerades arbetet på föreställningar om goda framtida funktioner. Två karakteristika som han sade att han ville kopplas med i framtiden var koncentration och säkerhet. Mot den bakgrunden ombads han exempelvis skapa sin förebild så att denna visade upp dessa företeelser på ett starkt och positivt sätt. Han ombads i några sammanhang se eld och att denna hanterades på ett säkert sätt och med goda syften.

Med så pass kort tid som processen pågått kan det inte konstateras några förändringar i eldarbeteendet. Det hade inte skett några incidenter under de närmaste månaderna innan processens påbörjan. Enligt mamman kunde det ske i perioder. Därmed återstår det att utröna.

Erfarenheten är därmed att pojken var lätt mottaglig för tekniker med språkmönster, visualiseringar och förändringsföreställningar, trots hans konstaterade koncentrationsproblematik.

## **10. Jämförelser med sexualbrott**

Detta korta, icke fördjupande avsnitt har inkluderats mot bakgrund av att författaren tidigare tagit del av spekulationer och uttryckta funderingar från praktiker om det skulle kunna

föreligga vissa samband mellan de bägge problemområdena brandanläggelse och sexuella övergrepp.

Att utröna om det finns någon grund för detta kräver dock mer sökande än vad som är möjligt inom denna förstudies ramar. Emellertid kvarstår det som ett eventuellt intresse att undersöka relevans för sådana tankar. Det kan förvisso även sökas andra samband. Intresset bör i sådana fall gärna grundas på möjligheten att i så fall klarlägga om det existerar eller kan utvecklas behandlingsmetoder där man kan erhålla synergieffekter.

Uppkommer intresset i framtida arbeten kommer kontakt att kunna tas med Göteborgs universitet, där det förekommer forskning om sexuella övergrepp. En sådan förberedande kontakt har tagits. Det är naturligtvis möjligt att forskning pågår även på andra håll.

## **11. Andra behandlingsmetoder**

Det finns ett antal tämligen nya behandlingsmetoder som i ökande utsträckning används för stöd av ungdomar med problem som kan sättas i nära anknytning till brandanläggelse. Exempel är självdestruktivitet, instabilitet i relationer till andra människor samt förändringar i

lägen av sinnesstämning. Sådana samband har redovisats tidigare (Putnam & Kirkpatrick 2005; Slavkin 2000; Strandberg 1999).

Exempel på behandling är dialektisk beteendeterapi, som används inom BUP i Stockholm och inom en del andra landsting mot fysiska självskador vid EPS (emotionell instabil personlighetsstörning). Skadorna består ofta i skärande och överdosering av tabletter.

En annan terapiform under ökad användning är MBT, mentaliseringsbaserad terapi. Den är framtagen i Storbritannien mycket med tanke på behandling av borderline personlighetsstörning.

Kognitiv beteendeterapi, KBT, har redan nämnts i denna rapport (Kolko 2001).

Inom Statens institutionsstyrelser verksamheter använder man en rad metoder som man erfarenhetsmässigt funnit passa för olika problembilder. Dessa kombineras inte sällan, vilket finns beskrivet (Armelin et al 1996)

Ett flertal enskilda tekniker har också redovisats (Kelly red. 2001).

I vilken utsträckning dessa metoder är framgångsrika är för tidigt att säga, men det finns anledning att följa utvecklingen. Det finns inom MBT vissa delar som förefaller ha likheter med befintliga NLP-tekniker. Andra sådana likheter kan skönjas med exempelvis Bypass Graphing Technique, Covert Sensitization och symbolterapi.

## **12. Underlag för attitydmätning**

För att sätta in den unga brandanläggaren med den individuella problematiken i en kontext är det intressant med kunskap om hur jämnåriga uppfattar problemet och ser på situationen. Det

skulle också kunna svara på frågan om hur vanligt intresset, utagerat eller inte, är i åldrar motsvarande de som är undersökningsfokus angående brandanläggarna.

Mot den bakgrunden listas här ett antal frågeställningar som kan vara relevanta i sammanhanget.

- Vet du vad skillnaden på eld och brand är?
- Har du lekt med eld under din uppväxt?
- Vet du i så fall vad som gjorde att du eldade?
- Blev elden någonsin okontrollerad?
- Vilka blev effekterna?
- Hur stort och på vilket sätt är ditt intresse för eld nu?
- Har du upplevt någon brand som du vet eller tror varit anlagd under din uppväxt?
- Vet du i så fall vem som gjorde det?
- Känner du till barn eller ungdomar i din närhet som anlagt brand.
- Känner du till om någon under 18 år som för närvarande är onormalt intresserad av eld?
- Vet du någon som anlagt en brand?
- Hur allvarligt ser du på att anlägga bränder?
- Vad tycker du om en person som anlagt en brand?
- Är det skillnad om det är ett barn, en ungdom eller en vuxen?
- Ser du skillnad i allvar om någon anlagt en brand eller begått något annat brott?
- Kan du göra en rangordning ”dåligt – bra” mellan olika brott?
- Hur står en som anlagt brand på en rangordningsskala hos dig?
- Vad kan du tänka dig ligger bakom att ett barn eller en ungdom anlägger en brand?
- Vad tycker du påföljden skall vara mot de ungdomar som anlägger bränder?
- Skall det vara olika påföljder för olika orsaker?
- Kan du tänka dig att ha någon som anlagt brand som din vän?
- Har du några tankar eller idéer om vad man kan göra för att förhindra eller minska problemen?

En undersökning med innehåll liknande detta skulle lämpligen utföras brett på skolor.

## 13. Resultat

Då detta inte i huvudsak är en studie med egen undersökningsverksamhet är resultaten mer att se som sammanfattningar, slutsatser och uppfattningar om vad de olika sökningarna har givit.

### **13.1. Angreppssätt och metoder**

Det finns två övergripande angreppssätt; utbildning och behandling.

Begreppet intervention betyder att avbryta det brandanläggande beteendet. Det används oftast som knytning till behandling.

Utbildning utförs främst av räddningstjänster; behandling företrädesvis inom mental hälsovård och av andra ungdomsspecialister.

Det finns ett antal tekniker och metoder som antingen överförts från andra områden eller specialutvecklats för unga brandanläggare. Det hör främst hemma inom behandling. Vissa har också drag som gör att de kan användas vid utbildning.

### **13.2. Befintlig verksamhet**

De flesta aktiva verksamheter har påträffats i USA. Storbritannien redovisar också ett flertal insatser. Därutöver har endast viss verksamhet i Kanada och Australien påträffats i litteraturen. I Sverige är bilden oklar.

Det största omfånget av verksamhet tycks bedrivas av räddningstjänster. Det handlar främst om allmän brandskyddsutbildning, där man i vissa fall utvecklat program för unga brandanläggare.

Behandlingsmetoder som utvecklats i samband med forskning har mer sällan återfunnits i direkt verksamhet. Det har dock påträffats sådana hos några få enskilda institutioner och konsulter.

### **13.3. Befintlig forskning**

Få nyare forskningsinsatser har påträffats. Under den senaste 30-årsperioden handlar det mesta, främst amerikansk forskning, om problematiken med unga brandanläggare i ett bredare perspektiv.

Några rapporter konstaterar att mycket lite av befintlig verksamhet har utvärderats. Två av de få insatserna har i USA visat att två nationella utbildningsprogram är likvärdiga (Kolko 1988) samt att utbildning är effektivt mot yngre barn medan kognitiv beteendeterapi visat sig bättre för äldre barn och ungdomar (Kolko 2001, 2006).

Det mesta av utbildningsverksamheten tycks ha utvecklats utan bidrag från forskning. De få pågående behandlingsinsatserna syns emellertid vara sådana som, om de kommit från områden för annan problematik, grundas vetenskapligt.

### **13.4. Eget projekt**

Det bedrivs fortfarande behandling vid den institution författaren provat NLP-tekniker. Dock har man för närvarande endast en av tidigare elever kvar. Det kan konstateras att man förutom NLP använder KBT, vilket är den behandlingsform även Kolko använt. Det finns många

anknytande drag mellan KBT och NLP. Det finns därmed anledning att beakta detta i en huvudstudie.

### **13.5. Intervjuer med studiens målgrupper**

Av ett begränsat antal intervjuade, där syfte var att ge en bild av några enheters aktuella situation hade endast räddningstjänster engagerat sig i någon form av interventioner. Framst kan dessa betraktas som brandskyddsutbildning och hembesök. Dessa metoder är egenutvecklade.

Inom polis, skola, socialtjänst samt barn- och ungdomspsykiatri har man i mycket liten utsträckning överhuvud taget uppmärksammat problematiken.

Inom polisen har man erfarenheter, men nästan enbart som utredare. Efter utredning lämnar man ärendet vidare.

Skolan ser problematiken främst som ett yttre hot, men det finns även intresse att införa någon form av stöd.

En frivilligorganisation vill gärna engagera sig.

Det skall därmed observeras att dessa resultat inte är generella utan endast uttryck från några få befattningshavare.

### **13.6. Aktuellt fall**

Några NLP-övningar har genomförts med en 16-årig pojke som anlagt bränder. Efter ett par möten kan sägas att han, i likhet med dem som får pröva på teknikerna vid Öxnevalla behandlingshem, reagerat mycket positivt och haft lätt att använda teknikerna.

### **13.7. Jämförelser med sexualbrott**

Några praktiker har väckt frågan om problematik där ungdomar som utfört sexuella övergrepp kan uppvisa kopplingar med motsvarande där ungdomar anlagt bränder. Några fördjupningar har emellertid ännu inte gjorts och inga resultat påvisats. Frågan står därför öppen.

### **13.8. Annan behandling**

Det återstår ännu att inhämta information om eventuella paralleller med annan ungdomsproblematik som kan vara av intresse, främst självdestruktivitet och övergrepp. Det finns vissa behandlingsmetoder som används mer riktat mot den typen av problem. Det bör därmed uppmärksammas att sådana kan inkluderas i en huvudstudie.

### **13.9. Sammanfattande resultat**



Få behandlingsmetoder har påträffats vid genomgång av befintlig verksamhet och forskning. Det som bedrivits i andra länder, främst USA, är verksamhet och studier baserade på till övervägande del allmän brandskyddsutbildning. Behandling som påträffats anknyter till kognitiv beteendeterapi.

I Sverige har de få intervjuade befattningshavarna inom målgrupperna endast i liten omfattning uppmärksammat problematiken. Polisen har viss kunskap, skolan viss förståelse och inom räddningstjänsten finns ett par identifierade egenutvecklade metoder.

Huvudfrågorna för studien kan därmed besvaras på följande sätt.

- Finns det behandlingsmetoder? Ja, men i mycket liten utsträckning. Inte ens i USA sker något i större strukturerad skala. Annan intervention än individstödande behandling finns däremot i form av utbildning.
- Vilka vänder de funna metoderna sig till? Det sparsamma användandet av behandling, främst kognitiv beteendeterapi, kan appliceras på aktuell målgrupp. Utbildning i brandsäkerhet lämpar sig främst för yngre.
- Har det någonstans påträffats likheter med NLP-metodik? Inga metoder som direkt använts, förutom kognitiv beteendeterapi, som kan sägas ha visst släktskap. Det finns dock vedertagna och i tidigare andra sammanhang använda eller nyare egenproducerade tekniker beskrivna och som sannolikt kan kombineras eller införlivas. Det kan under alla omständigheter undersökas.

## 14. Diskussion

Mycket tydligt har uppdelningen av insatser för att unga brandanläggare skall upphöra med sina destruktiva beteenden samt fungera med mer säkerhet och mer socialt accepterat kunnat göras i de två grupperna utbildning och behandling.

Det finns en del utvärderingar av processernas effektivitet och insatsernas resultat. Det framkommer dock i de amerikanska organisationernas beskrivningar att det handlar om egna interna bedömningar. Det gäller även i Storbritannien (Palmer, Caulfield & Hollin 2005). Därmed finns det ännu inte kunskap om metoders effektivitet i mer än begränsade forskningsmiljöer som de som Kolko (2001) redovisar.

På de sätt som de olika verksamheterna byggts upp och använts står det vidare klart att utbildningsinsatserna bygger på förutsättningen att brandanläggelse är ett inlärt beteende medan behandlingsinsatserna mer utgår från att det finns medfödda och/eller miljöförvärvade dysfunktioner.

Man kan förvånas över att det över huvudtaget finns klinisk forskning och utprovning av metoder men att de inte återfinns i bredare användning. Detta är dock inget nytt. Inte minst i USA är ett sådant avstånd mellan forskning och praktik återkommande inom många områden.

Det är mot dessa bakgrunder det syns motiverat att utveckla NLP-baserade träningsinsatser för målgruppen unga brandanläggare. Det unika med NLP är att det inte fokuserar på innehållet av behandlingen. Den baseras inte heller på någon specifik teori eller psykologisk inriktning; endast vissa grundförutsättningar om hur hjärnan och tänkandet samt kroppen och fysiologin fungerar. Hela idén bakom NLP är att tillhandahålla en tom form, en ren teknik, som användaren själv fyller med det innehåll som för närvarande är aktuellt. Behandlaren ber till exempel användaren se en inre positiv bild, men styr inte vilken bild det skall vara. Detta förhållningssätt bygger på att den mänskliga hjärnan kommer att välja den positiva bild som bäst passar in i sammanhanget.

Detta betyder att NLP passar in i bägge koncepten som ovan beskrivits som utbildning respektive behandling. Det går att använda enskilt likväl som i grupp.

NLP är på detta sätt inte särskilt från annan verksamhet. Man kan med modelleringsteknik skärskåda varje annan aktivitet och ta fram det bästa förfarandet genom studier av dess framgångsrika utövare. Därmed kan mycket väl lämpliga tekniker som beskrivits i rapporten införlivas; främst de som ligger nära i funktion, exempelvis Bumpass Graphing Technique.

Innehållet i NLP känns igen av de flesta människor från egna tidigare erfarenheter. Det är naturligt eftersom teknikerna är framtagna genom att studera hur framgångsrika användare behandlat dem. Modelleringsprincipen i sig själv är också lånad. Barn modellerar sina föräldrar från första stund i livet. Att återinföra denna princip på tonåringar innebär därför ingen chockartad upplevelse. Det känns oftast rent vant.

Något som förvånar i detta sammanhang är att Firehawk-konceptets idé med brandmän som rollmodeller inte givit utslag i Kolkos (1988) jämförelse. Nu gjordes den mycket tidigt i Firehawks. Man kan också fråga sig hur modellerna har tränats och hur de har framstått för adepten. Är avståndet för stort blir det svårt att identifiera sig och hämta upp beteenden.

I avsaknad av bredare kunskap och användning av effektiva behandlingsmetoder, särskilt i vårt land, är det angeläget att starta sådan utveckling med vetenskapliga metoder i en större omfattning än vad som redovisats från tidigare egna erfarenheter.

## **15. Förslag till huvudstudie och annan forskning**

### **15.1. Huvudstudie**

För att förstudien skall framstå meningsfull krävs att det sker en fortsättning i form av ett metodutvecklande vetenskapligt projekt för att producera de koncept till vilka förstudiens

innehåll utgör en kunskapsgrund. Ett sådant huvudarbete har förutsatts redan i ansökan för denna studie.

### **15.1.1. Behov**

Behovet av att utveckla behandlingsmetoder i en vetenskaplig omgivning syns uppenbart. Det som redovisats i denna studie har endast i mycket liten omfattning skett annat än med praktiska erfarenheter från yrkesverksamma som grund.

Den vetenskapliga kontrollen kommer att borga för att koncepten står för en god kvalitet, att utförandena kan ske med hög kompetens och att det hela vilar på en etiskt försvarbar grund. Sammantaget kan det därmed belagt effektiv verksamhet komma till stånd.

### **15.1.2. Innehåll**

En huvudstudie bör som första insats systematisera de erfarenheter som detta och tidigare arbeten givit kompletterat med relevant forskning som relaterats i dessa studier. I detta ingår att mer ingående genomlysna och prioritera tekniker inom NLP-konceptet samt relatera dessa till internationella erfarenheter.

NLP-teknikerna kan därefter testas och valideras på behandlingshem i en mer storskalig fältundersökning. Det blir en grund för att skapa ett metodpaket. Ett sådant bör sedan testas i såväl behandlande syfte som förebyggande på ordinarie skolor.

Det är sedan viktigt att särskilt följa upp och utvärdera resultat från användningen i skolor.

Det bör inom projektets ramar produceras en handbok för användning inom räddningstjänsten, av skolor och av behandlare inom olika former av ungdomsvård.

## **15.2. Övriga forskningsinsatser**

Det framkommer i denna studie tydligt några områden där det finns otillräcklig kunskap. Att fylla dessa kunskapsluckor skulle betyda värdefulla tillskott till såväl huvudstudien men även utgöra självständiga kunskapsbaser för direkt praktiskt användande av bland annat denna studies målgrupper.

De typologier som presenterats kan mycket väl stämma i svensk miljö och kultur, men för att klargöra detta eller om det krävs anpassningar föreslås att göras en utvärdering och utprovning.

De tekniker som relaterats i studiens kapitel om angreppssätt, verksamhet och forskning är nästan uteslutande applicerade i USA. Det vore av intresse att skärskåda dem och undersöka deras användbarheter i oförändrad eller anpassad form.

Den attitydmätning som tagits upp kan med fördel genomföras som separat projekt.

## **Referenser**

Adler, R. & Nunn, R. (1993). *Prevention of Childhood Firelighting – The Juvenile Fire Awareness and Intervention Program – Primary Prevention in Fireplay in Young Children*. Victoria: The Mental Health Service, Royal Children's Hospital.

- Andersson, H. (1995). *Anlagda bränders omfattning och motiv. Motiv och påverkande faktorer*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Armelin, B-Å. et al. red. (1996). *Vård av ungdomar med sociala problem – en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber Utbildning AB
- Bandler, R. & Grinder, J. (1975). *The Structure of Magic*. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books, Inc.
- Barnett, W. & Spitzer, M. (1994). *Pathological Firesetting 1951 – 1991: A review*. Medical Sciences and the Law, 34, s 4 – 20.
- Bavister, S. & Vickers, A. (2004). *Teach yourself NLP*. London: Hodder Education.
- Bostic St Clair, C. & Grinder, J. (2001). *Whispering in the Wind*. Scotts Valley, CA: J & C Enterprises
- Broadhurst, S. (1999). *Fighting Arson*. The Magistrate, 55, s 104 – 105.
- Bumpass, E., Fagelman, F. & Brix, R. (1983). *Intervention with Children who set Fires*. American Journal of Psychotherapy, 37, s 328 – 345.
- Canter, D. & Almond, L. (2002). *The Burning Issue: Research and Strategies for Reducing Arson*. Liverpool: The University of Liverpool.
- City of Toronto. (1992). *The Arson Prevention Program for Children (TAPP-C)*. Toronto: Toronto Fire Department
- Cole, R. et al. (1983). *Juvenile Firesetter Intervention: Report of the Rochester Fire-Related Youth Program Project*. Rochester, NY: University of Rochester.
- Dadds, M. & Fraser, J. (2006). *Fire Interest, Firesetting and Psychopathology in Australian Children: A Normative Study*. Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 40, s 581 – 586.
- Fineman, K. (1995). *A Model for the Qualitative Analysis of Child and Adult Fire Deviant Behavior*. American Journal of Forensic Psychology, 13, s 31 – 60.
- Gaynor, J. (2002). *Juvenile Firesetter Intervention Handbook*. Emmitsburg, MD: United States Fire Administration.
- Gaynor, J., McLaughlin, P. & Hatcher, C. (1983). *The Firehawk – Children's Program. A Working Manual*. USA: National Firehawk Foundation.
- Government of British Columbia. (2004). *Juvenile Firesetter Manual Volume 1/Volume 2*. Vancouver: Government of British Columbia.
- Grinder, M. (1999). *Ledarskap och lärande i klassrummet*. Jönköping: Brain Books AB.
- Grinder, J. & Bandler, R. (1976). *The Structure of Magic II*. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books, Inc.

- Heath, G., Gayton, W. & Hardesty, V. (1976). *Childhood Firesetting*. Canadian Psychiatric Association Journal, 21(4), s 229 – 237.
- Jessor, R. (1987). *Problem-behavior Theory, Psychosocial Development and Adolescent Problem Drinking*. British Journal of Addiction, 82, s 331 – 342.
- Kelly, C. red. (2000). *Juvenile Firesetter Intervention Research Project. Final Report*. USA: National Association of State Fire Marshals.
- Knight, S. (1995). *NLP at Work*. London: Nicholas Brealy Inc.
- Kolko, D. (1983). *Multicomponent Parental Treatment of Firesetting in a Developmentally Disabled Boy*. Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 14, s 349 – 353.
- Kolko, D. (1988). *Community Interventions for Childhood Firesetters: A Comparison of Two National Programs*. Hospital and Community Psychiatry, 39, s 973 – 979.
- Kolko, D. (2001). *Efficacy of Cognitive-Behavioral Treatment and Fire Safety Education for Children who set Fires: Initial and Follow-up Outcomes*. Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 42 (3), s 359 – 369.
- Kolko, D. red. (2002). *Handbook on Firesetting in Children and Youth*. New York, NY: Kluwer/Academic Press.
- Kolko, D., Herschell, A., & Scharf, D.(2006). *Education and Treatment for Boys who set Fire: Specificity, Moderators and Predictors of Recidivism*. Journal of Emotional and Behavioral Disorders, Vol 14 (4), s. 227 – 239.
- McGrath, P., Marshall, P. & Prior, K. (1979). *A Comprehensive Treatment Program for a Firesetting Child*. Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 10, s 69 72.
- Muller, D. & Stebbins, A. (2007). *Juvenile Arson Intervention Programs in Australia*. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice 335.
- O'Connor, J. & Seymour, J. (2008). *Introduktion till NLP*. Jönköping: Brain Books.
- Patterson, G. (1982). *Coercive Family Process*. Eugene, OR: Castalia Publishing Company.
- Palmer, E., Caulfield, L. & Hollin, C. (2005). *Evaluation of Investigations with Arsonists and Young Firesetters*. Leicester: The University of Leicester.
- Putnam, C. & Kirkpatrick, J. (2005). *Juvenile Firesetting: A Research Overview*. Juvenile Justice Bulletin, May 2005.
- Sakheim, G. & Osborn, E. (1994). *Firesetting Children: Risk Assessment and Treatment*. Washington DC: Child Welfare League of America, Inc.
- Schwartzman, P. et al. (1999). *Juvenile Firesetter Mental Health Intervention: A Comprehensive Discussion of Treatment, Service Delivery, and Training of Providers*. USA: Office of Juvenile Justice & Delinquency Prevention, National Association of State Fire Marshals

Schwartzman, P., Staumbaugh, H. & Kimball, J. (1998). *Arson and Juveniles: Responding to the Violence. A Review of Teen Firesetting and Interventions*. Emmitsburg, MD:United States Fire Administration.

Showers, J. & Pickrell, E. (1987). *Child Firesetters: A Study of Three Populations*. Hospital and Community Psychiatry, 38, s 495 – 501.

Slavkin, M. (2000). *Juvenile Firesetters: An Exploratory Analysis*. Bloomington,IN: Indiana University.

Slavkin, M. (2004). *Characteristics of Juvenile Firesetting Across Childhood and Adolescence*. The Forensic Examiner, Winter 2004, s 6 – 17.

Stadolnik, R. (2000). *Drawn to the Flames: Assessment and Treatment of Juvenile Firesetting Behavior*. Medway, MA: Practitioner's Resouce Series.

Stewart, L. (1993). *Profile of Female Firesetters: Implications for Treatment*. British Journal of Psychiatry, 163, s 248 – 256.

Strandberg, L. (1996). *Metoder för behandling av unga brandanläggare. Förstudie: Litteratutgenomgång och förslag till forskningsmetodik*. Stockholm: Styrelsen för Svensk Brandforskning.

Strandberg, L. (1999). *Skillnader mellan unga brandanläggare och annan ungdom - en intervjustudie baserad på Grounded Theory*. Stockholm: Stockholms universitet, Socialhögskolan.

Strandberg, L. (2006). *Förstudie avseende behandling av ungdomar som anlagt bränder samt hur dessa erfarenheter även kan användas i förebyggande syfte*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse och Trygg-Hansas Forskningsstiftelse.

Terjestam, Y. & Rydén, O. (1996). *Eldslekar bland barn och ungdomar. FoU Rapport P21-160/96*. Karlstad: Statens räddningsverk.

Wiklund, N. (1983). *Motiven för anlagda bränder. Vinningsorienterad och reaktiv brandanläggelse*. Stockholm: Styrelsen för Svensk Brandforskning.

Wooden, W. & Berkey, M. (1984). *Children and Arson. America's Middleclass Nightmare*. New York: Plenum Press.

Zipper, P. & Wilcox, D. (2005). *Juvenile Arson: The Importance of Early Intervention*. Washington DC: FBI Law Enforcement Bulletin, 74 (4).

## Supplement

## **Underlag för och förslag till direkt användning i målgruppers egen verksamhet**

Under tiden behandlingsmetoder och anslutande verksamhet utvecklas i kommande forskningsprojekt kan samhällets olika organisationer med någon del av ansvaret för problematiken med unga brandanläggare ändå engagera sig på olika sätt. Förutom de olika spontana aktiviteter och egenutvecklade metoder som existerar kan med fördel nya utvecklas, utprovas och användas.

Studien bör kunna användas som läsunderlag för egna tankar att omsätta i praktisk verksamhet.

Här lämnas några förslag som exempel på vad som redan nu kan tas tillvara.

- Alla organisationer som möter en ung misstänkt eller konstaterad brandanläggare kan studera vilka karakteristika som framträder och pröva dem mot beskrivna typer och klasser. Därav kan vissa slutsatser dras om vad man själv kan göra och vilken organisation som vidare är lämplig att kontakta.
- Alla kan söka på Internet efter närmare beskrivningar av de olika teknikerna. Några är enkla och naturliga för många att använda delar av.
- Räddningstjänst och skola kan genomföra egna lokala enkäter med hjälp av föreslagna frågeställningar och egna idéer. Det är ett sätt att kartlägga situationen på orten och väcka intresse hos kollegor och samarbetsparter.
- Ta initiativ till en kommunövergripande grupp. Gå igenom studien tillsammans och gör upp en plan för att bevaka och hantera problemet övergripande.
- Anordna personalmöten. Gå igenom viktigaste rön. Diskutera idéer och angreppssätt.

Detta är exempel. Låt fantasin hjälpa till att sammanställa flera.